

Iz arhivskih fondov in zbirk

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 342.725(=163.6)"16/17"

Prejeto: 21. 4. 2008

Raspova knjiga obrazcev – mala zakladnica uradovalne slovenščine 17. in prve polovice 18. stoletja

BORIS GOLEC

doc., dr. zgodovinskih znanosti, višji znanstveni sodelavec
Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Novi trg 2, SI–1000 Ljubljana
e-pošta: bgolec@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

Raspova knjiga obrazcev je bila namenjena prepisovanju raznih listin kot vzorcev za sestavljanje podobnih dokumentov. Poimenovana je po dveh članih kranjske plemiške rodbine Rasp. V knjigo so poleg številnih nemških in latinskih dokumentov prepisali štirinajst slovenskih besedil, ki pripadajo petim zvrstem uradnih besedil. Dve od teh zvrsti, razglas cerkvenega izobčenja in prisege v zvezi z zadržki za sklenitev zakonske zveze, doslej v slovenskem jeziku še nista bili dokumentirani. Knjiga kot takšna predstavlja malo zakladnico slovenskih uradovalnih besedil 17. in prve polovice 18. stoletja, saj so uradovalni zapisi v slovenskem jeziku za to obdobje velika redkost. V knjigi se tudi nazorno zrcali nabor maloštevilnih zvrsti uradovalnih besedil, ki so tedaj sploh nastajala v slovenskem jeziku in so bila skoraj izključno namenjena le javni ustni rabi, tj. priseganju in razglašanju. V jezikovnem in črkopisnem pogledu kažejo besedila neenotnost, značilno za čas nastanka.

KLJUČNE BESEDE: slovenščina, knjiga obrazcev, uradovalni jezik, prisežna besedila, rodbina Rasp, Škofja Loka, Kamnik

ABSTRACT

RASP'S BOOK OF FORMS – LITTLE TREASURY OF THE ADMINISTRATIVE SLOVENE LANGUAGE OF THE 17TH AND THE FIRST HALF OF THE 18TH CENTURIES

Rasp's book of forms was intended for transcripts of deeds that were to be used as samples for the later drawing up of similar documents. It was named after two members of the Carniolan noble family Rasp and included a number of German and Latin documents as well as 14 texts in Slovene. The Slovene texts may be divided into five categories of administrative texts and two of these categories, i. e. proclamation of excommunication and an oath in relation to reasons against entering into marriage, have up to now never been documented in the Slovene language. Thus, the book as such is a treasury of the Slovene administrative texts of the 17th and the first half of the 18th centuries since Slovene administrative records for that particular period are very rare. The book clearly demonstrates narrow choice of the categories of the administrative texts that at the time were created in Slovene and were almost exclusively meant for public oral use such as taking oaths and making public announcements. As to their linguistic and alphabetic characteristics, the texts display disunity typical for the time of their creation.

KEY WORDS: the Slovene language, book of forms, administrative language, oath texts, Rasp family, Škofja Loka, Kamnik

Glede na maloštevilnost ter zvrstno in vsebinsko skromnost uradoválnih besedil v slovenščini, nastalih v stoletjih pred sredo 19. stoletja in še posebej do druge polovice 18. stoletja, bi najdbo tovrstnih besedil v Raspovi knjigi obrazcev¹ lahko označili za dokaj pomembno odkritje. Bera 14 slovenskih uradnih zapisov iz 17. in prve polovice 18. stoletja je namreč tako po številu kakor tudi po obsegu in zvrstni pestrosti redkost, ki ji bomo težko našli podobno. Po številu, ne pa vedno tudi po obsegu slovenskih uradoválnih besedil, je od Raspove bogatejša le peščica rokopisnih knjig. Takšne so knjiga prisežnih obrazcev ljubljanskega mesta s 17 slovenskimi obrazci iz obdobja od prve polovice 17. do prve polovice 18. stoletja,² ki je edina tudi glede na čas primerljiva z Raspovo, ter štiri mlajše knjige sodnih protokolov gospostva Bled iz 18. stoletja s 15 do 30 krajšimi sodnimi prisegami.³ Med navedenimi knjigami je Raspova glede na zastopnost zvrsti slovenskih dokumentov najbolj raznolika, saj drugače kot ljubljanska ne vsebuje le prisežnih obrazcev niti samo podložniških sodnih priseg kakor blejski protokoli, ampak najdemo v njej pet različnih zvrsti uradoválnih besedil. Dve sta poduk pričam pred priseganjem s prisežnim obrazcem za priče, eno besedilo je razglas o cerkvenem izobčenju, v enajstih zapisih pa gre za individualne prisege, med temi so tri sodne, osem pa je povezanih z zadržki za sklenitev zakonske zveze. Večina teh vsebuje izpovedbo o samskem stanu – štiri so za prisežnika oziroma prisežnico in dve za drugo osebo –, preostali dve se nanašata na druge zadržke (očitano prešuštvo in sorodstveno povezanost). Kolikor je znano, v slovenskem jeziku niso bili izpričani ne razglasi o izobčenju ne prisege v zvezi s sklenitvijo zakonske zveze, tako da prinaša Raspova knjiga odkritje dveh še neznanih zvrsti slovenskih uradoválnih besedil.

Da besedila iz Raspove knjige kljub številu in raznovrstnosti doslej niso bila objavljena, omenjena niti širše znana, je posledica njihovega poznega odkritja. Do knjige me je pred časom privedel dopolnjeni popis Zbirke rokopisov Arhiva Republike

Slovenije, ki ga je leta 1992 sestavil Drago Trpin. Pri "knjigi obrazcev", kot jo je poimenoval in jo s pridržkom, z oznako "domnevno", datiral v prvo polovico 18. stoletja, je namreč med tremi jeziki rokopisa navedel za nemščino in latinščino tudi slovenščino ter kot posebnost pripisal: "slovenska prisega str. 10, 11".⁴ Natančen pregled celotnega, okoli 500 strani obsegajočega folianta, je pokazal, da je knjiga dejansko starejša – nastajati je začela globoko v drugi polovici 17. stoletja – in da omenjena slovenska prisega še zdaleč ni edino slovensko besedilo, saj predstavlja knjiga skupaj s priloženo polo pravo malo zakladnico zgodnjenovoveške uradoválne slovenice tako svetnega kakor cerkvenega izvora. Ugotovljeno je, da so rokopisno knjigo vodili v Škofji Loki in Kamniku, a ni izključeno, da so vanjo vpisovali tudi kje drugje.

Namen integralne objave odkritih slovenskih besedil je predvsem seznanitev strokovne javnosti z doslej neznanom, po obsegu in vsebini nezanemarljivo starejšo uradoválno slovenico. Njene črkopisne in jezikovne podobe se kot nejezikoslovec zgolj dotikam, nasprotno pa večjo pozornost posvečam osvetlitvi zgodovinskih okoliščin nastanka posameznih besedilnih enot.

I) Avtorstvo, časovni okvir in vsebina knjige

Foliant s signaturo I–109r je v arhivskem popisu Zbirke rokopisov ARS označen z naslovom "Rasp H. G., Formular" in z opredelitvijo vsebine: "knjiga obrazcev za pisanje raznih uradnih dokumentov, kot so poročna in odpovedna pisma, zadolžnice, oporoke, prisege, tožbe, poravnave ipd."⁵ Izvirni naslov, ki ga je knjiga dobila v drugi polovici 17. stoletja, najdemo na pagini 1 in odkriva tako lastnika in prvega avtorja Janeza Jurija Raspa kot tudi vsebinsko zasnovo rokopisa: "Formular / Mein Hannß Georgen Raspen / Erstlichen folgen die Heÿrath= Verzicht= Testament= Schuldt= Brüeffen, vnd Vergleichs Concepten". Foliant velikega formata s pergamentnim ovitkom iz neznane kodeksa⁶ je po vsebini tipična rokopisna knjiga prepisov po zvrsti in vsebini različnih dokumentov, zlasti listin, kakršne so si uradniki oziroma pisarji sestavljali kot predloge ("šimelje") za svoje poslovanje.⁷ Vsebina obravnavanega folianta je bila

¹ ARS, AS 1073, I–109r.

² ZAL, ZAL IJU 505, Cod. XXIII, št. 49, knjiga priseg ljubljanskih meščanov in uradnikov (stara signatura Manuscripta II 385). Prim. objavi: Simonič, *Prisege Ljubljanskega mesta*, str. 196–220; Oblak, *Trije slovenski rokopisi iz prve polovice XVII. stoletja*, str. 260–289.

³ Največ slovenskih podložniških priseg vsebujejo naslednje knjige blejskih sodnih protokolov: ARS, AS 721, knj. 37 (30 priseg iz obdobja 1738–1743), knj. 41 (15 priseg iz let 1751–1756), knj. 49 (22 priseg za čas 1777–1779) in knj. 50 (15 priseg za leta 1779–1781). Prim. objavo: Ribnikar, *Slovenske podložniške prisege*, str. 47 sl.

⁴ ARS, Popis Zbirke rokopisov, zap. št. 407.

⁵ Kot v op. 4.

⁶ Dimenzije trdih platnic so 32,5 x 20 cm, listov v foliantu 31,7 x 20 cm, debelina hrbtna knjige pa približno 5,5 cm.

⁷ O tovrstni praksi na Slovenskem v 17. stoletju: Dolenc, *Ljubljanska rokopisna zbirka pravnih obrazcev*, str. 24–25. V Zbirki rokopisov ARS (AS 1073) sta še dve taki knjigi,

pri poznejšem pisarniškem urejanju in številčenju povsem ustrezno zajeta v strnjenem naslovu "Raznovrstni pisni sestavki", zapisanem na prvi strani pergamentnih platnic: "Nr. 6 Aller Gattungen Schriften Aufsätze". Pisava razkriva, da je bil avtor tega pozneje dodanega naslova Maksimilijan Leopold Rasp, sin prvega lastnika knjige, ki je po očetovi smrti nadaljeval vpisovanje in je knjigo tudi paginiral ter opremil s kazalkami in geselskim registrom; tega najdemo na prvi od prvotno nepopisanih strani pred naslovom. Rasp mlajši je foliant oštevilčil z ločenima paginacijama strani 1–320 in 1–158, saj gre v resnici za dva vsebinska sklopa.⁸ V pričujoči razpravi razlikujemo strani prvega in drugega dela z navajanjem rimske številke I oziroma II. Prvi del, del z obsegom 160 listov (320 strani), je zasnoval in mu dal naslov oče Janez Jurij Rasp, ki je vanj skladno z naslovom prepisoval najrazličnejše dokumente pravne narave: poročne pogodbe, oporoke, odpovedna, zakupna in dolžniška pisma in drugo. Drugi del je poznejši in je bil sprva namenjen samo dokumentom normativne narave. V njem kar 122 strani zaseda kranjski sodni red s svojimi 71 poglavji (pag. II/1–122), sledijo pa mu deželno knežji ukazi in instrukcije iz časovnega razpona med letoma 1550 in 1568 (pag. II/131–138). Ti se na sodni red navezujejo tudi vsebinsko, nekateri pa so "zašli" v nadaljevanje pozneje, prejkone samo zaradi praznega prostora: prepis listine o pozakonitvi (pag. II/139–140), sezname davčne narave (pag. II/159–165) in latinski izreki (pag. II/166).

Vsa besedila v knjigi – izjema so morda samo zadnje strani (pag. II/159–166) – so poznejši prepisi predlog, zato je pri vsakem treba razlikovati med časom nastanka in zapisa. Med obema je od primera do primera zelo različen časovni razpon, pri dokumentih iz obdobja od 1550 do 1575 tudi več kakor celo stoletje.⁹ Pri vpisovanju dokumen-

tov ni sicer nikakršnega vsebinskega ali kronološkega reda, ampak si prepisi preprosto sledijo tako, kakor so predloge prihajale piscem pod roke. S tem je oteženo ugotavljanje, kdaj je bil kak prepis vpisan, saj določeni dataciji neredko sledi tudi več desetletij starejši datum. Analiza individualnih rokopisov v knjigi je odkrila, da je vanjo pisalo vsaj pet rok, največji del oče Janez Jurij in sin Maksimilijan Leopold Rasp. Očetu s pridržki pripisujemo rokopis, s katerim je njegovo ime skupaj s svojilnim zaimkom zapisano v naslovu knjige (*Formular Mein Hannß Georgen Raspen*),¹⁰ identifikacija sinovega rokopisa pa je nedvoumna, saj je preverljiva z več referenčnimi viri.¹¹ Za knjigo kot celoto je zato tudi ustrenejši naslov Raspo va knjiga, in ne le poimenovanje po Janezu Juriju, ki je knjigo začel voditi in svoje ime ovekovečil na prvi strani.

O okoliščinah nastanka in pisanja knjige ter o njenih namenih po svoje zgovorno pričata že kratka življenjepisa lastnikov in glavnih piscev, očeta in sina Raspa, prvega – zemljiškega gospoda in uradnika, drugega – župnika in arhidiakona. Pripadala sta znani kranjski plemiški rodbini, ki je na Kranjskem živela od začetka 16. stoletja do izumrtja v 19. stoletju. Raspi so se priselili z Bavarskega in pridobili plemiški predikat "zum Osterberg und Lusthal" šele v novi domovini. Tu jim lahko do 18. stoletja sledimo v službah pri deželni upravi, pozneje pa so bili zaslužni za dvig šolstva, gospodarstva, umetnosti in kulture.¹²

Prvi lastnik in pisec knjige obrazcev **Janez Jurij Rasp** (1624–okoli 1690) ni sodil med vidnejše članke rodbine in ni izstopal ne po premoženju ne po svojem javnem delovanju. Izhajal je iz tiste od treh

prva ima naslov "Formularbuch" in domnevno izvira iz prve polovice 18. stoletja (I–101r), druga z letnico 1739 pa "Formulare Variarum litterarum" (219r).

⁸ V prvem delu knjige so 320 paginiranim stranem (1–214 oštevilčenim s črnilom, 215–320 s svinčnikom) pozneje v arhivu dodali še paginacijo treh popisanih strani na zadnjih dveh listih (pag. 321–324). Praznih strani v tem delu knjige skoraj ni (pag. 136, 141, 142, 248 in 256). V drugem delu knjige, ki sledi neposredno prvemu, je paginiranih praznih strani nekoliko več (pag. 122, 141–154), zadnji prvotno paginirani strani 158 sledi pet nepaginiranih folijev, tem pa pozneje v arhivu oštevilčene strani folianta 159–166 ter dve priloženi poli s prav tako sekundarno, arhivsko paginacijo 167–172 in 173–176. V arhivu je bilo pozneje z ločeno paginacijo oštevilčenih tudi pet strani na treh listih pred naslovno stranjo (paginacije 1a, 2a, 3a, 4a in 5a).

⁹ Časovni razpon med nastankom predloge in prepisom v

knjigo poznamo najbolje za slovenski razglas cerkvenega izobčenja (pag. I/221). Prepis je glede na datacijo dokumenta pred njim (pag. I/220) nastal kmalu po 4. septembru 1700, predloga pa je bila zapisana v ljubljanske škofijske protokole dobrih šest let prej, 3. septembra 1694 (NŠAL, ŠAL, Škofijski protokoli, fasc. 10, knj. 18, 1694–1695, pag. 164–167).

¹⁰ Vprašanje, ali je Janez Jurij Rasp res svojeručno popisal prvo petino svoje knjige obrazcev, ostaja deloma še odprto. Ni bilo namreč mogoče najti Raspovega podpisa in primerljivega rokopisa, ki bi bil brez dvoma njegov in bi ga lahko uporabili kot neizpodbitno referenco. Težava je tem večja, ker ima kot "moj urbar" naslov tudi urbar njegove posesti za obdobje 1666–1694, a rokopis ne ustreza tistemu v knjigi obrazcev (ARS, AS 730, knj. 5, urbar posesti Janeza Jurija Raspa 1666–1694: "Mein Vrbarium Hanß Georgen Raspen zu Osterberg Vnd Lußthal 1666").

¹¹ Prim. zlasti tri vsebinsko sorodne knjige z Raspo vo pisavo, svojeručnimi podpisi in značilnimi obrobni kazalkami (NŠAL, ŽA Kamnik, Razne knjige, fasc. 7, stare signature Ž 554, Ž 354 in Ž 211).

¹² *SBL III*, str. 29.

vej kranjskih Rasпов, ki se ni dokopala do baronskega in grofovskega naslova, ampak je do zadnjega pripadala viteškemu stanu.¹³ Na svet je prišel kot sin Viljema in Elizabete Rasp v Škofji Loki (tam so ga krstili 1. maja 1624)¹⁴ in je vse življenje ostal "mestni plemič". Pred njegovim rojstvom je družina sicer imela v lasti graščino Stara Loka, ki sta jo oče in stric odprodala, a tudi potem so Raspi ostali zemljiški gospodje, saj so na Škofjeloškem obdržali marsikatero zemljišče in desetino.¹⁵ Janez Jurij je bil torej Škofjeločan s plemiških naslovom, manjši zemljiški gospod¹⁶ ter član viteške klopi kranjskih deželnih stanov.¹⁷ Maks Miklavčič ga označuje kot zvestega gojenca ljubljanskih jezuitov;¹⁸ pri njih je vsekakor dobil tudi izobrazbo, ustrežno za opravljanje uradniških poslov. Poleg tega, da je vodil lastno posest, je bil pred letom 1666 v službi podglavarja loškega gospostva in mesta (*gewesten Vicehauptmann der Herrschafft vnd Statt Laghkeh*)¹⁹ ter v letih 1672–1682 kot loški žitničar.²⁰ Oženil se je pri tridesetih, leta 1654 v Ljubljani, z rosno mlado, še ne petnajstletno Marijo Lucijo Kunstl iz tedaj napredujoče plemiške družine poznejših baronov Polhograjskih²¹ in imel v zakonu z njo dvanajst otrok.²² Kje in kdaj natanko se je

njegova življenjska pot sklenila, ostaja odprto.²³ Po doslej znanih podatkih je bil še živ leta 1689,²⁴ preminil pa je najpozneje zgodaj jeseni 1693; kratko je namreč njegova žena izpričana kot vdova.²⁵

S smrtjo Janeza Jurija je nastopila tudi največja prelomnica v vodenju Raspove knjige obrazcev. Prevzel jo je sin **Maksimilijan Leopold Rasp** (1673–1742) ter jo odnesel s seboj na svoje službeno mesto v Kamnik. Rasp mlajši je drugače kot oče znana osebnost, doktor teologije, duhovnik, v slovenski kulturni zgodovini zasidran kot "operoz", mecen in pospeševalec ljudske izobrazbe. Luč sveta je tako kakor oče Janez Jurij zagledal v Škofji Loki, kjer je bil krščen 19. novembra 1673.²⁶ Po končani jezuitski gimnaziji v Ljubljani je v Gradcu študiral filozofijo, kot gojenec Germanika v Rimu prejel tam duhovniško posvečenje in kot duhovnik oglejske škofije leta 1697 na Sapienzi dosegel doktorat iz teologije. Z namenom, da si izpopolni izobrazbo, je naslednji dve leti bival na Dunaju ter po raznih evropskih mestih, po vrnitvi v domovino leta 1699 pa je prosil za župnijo Kamnik in tam v marcu 1700 nastopil svojo prvo in tudi edino službo. Kamniški župnik je namreč ostal vse do smrti dobrih 42 let pozneje ter večji del svojega župnikovanja opravljal še funkcijo oglejskega arhidijakona za Gorenjsko. Čeprav ni bil duhovnik ljubljanske škofije, je že leta 1699 pristopil k odboru za gradnjo nove ljubljanske stolnice, leta 1702 pa ga je z naslovom Indefessus (Neutrudljivi) sprejela med svoje člane tamkajšnja "Academia Operosorum". Z vsestransko izobrazbo je Maksimilijan Leopold združeval solidno umetnostno prizadevanje, kar se

¹³ *SBL III*, str. 31–32.

¹⁴ NŠAL, ŽA Škofja Loka, rojstna matična knjiga 1623–1634, s. p., 1. 5. 1624. Prim. tudi *SBL III*, str. 31.

¹⁵ Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 167.

¹⁶ Kot "Hannß Geörg Rasp zu Altenlackh vnd Osterberg etc." je leta 1657 v kranjski imenjski knjigi nasledil umrlega očeta Viljema z 22 goldinarji, 41 krajcarji in 1 denaričem imenjske rente (ARS, AS 173, št. 5 (1619–1661), fol. 89). Obseg njegove posesti je kazal manjša nihanja do leta 1669; takrat se je ustalil pri 24 goldinarjih, 19 krajcarjih in 1 denariču (prav tam, št. 6 (1662–1756), fol. 145). Urbar Raspove posesti za obdobje 1666–1694 pravi, da so bili njegovi podložniki (okoli 30) raztreseni po širšem škofjeloškem območju, k urbarju pa so sodile tudi razne desetine in zemljišča (ARS, AS 730, knj. 5, urbar posesti Janeza Jurija Raspa 1666–1694).

¹⁷ ARS, AS 2, šk. 528, fasc. 306a, pag. 560, ad 3. 6. 1673; šk. 539, fasc. 308b, pag. 1360, 3. 9. 1681; prav tam, pag. 1384, 5. 12. 1681; šk. 544, fasc. 310, pag. 1273, 12. 3. 1687; prav tam, pag. 1365, 30. 6. 1687.

¹⁸ *SBL III*, str. 31.

¹⁹ ARS, AS 2, šk. 522, fasc. 304c, pag. 583, 27. 9. 1666.

²⁰ *SBL III*, str. 31.

²¹ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, poročna matična knjiga 1651–1682, pag. 30; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*, str. 148; prim. tudi *SBL III*, str. 31, vendar je naveden napačen kraj poroke Škofja Loka. – Marija Lucija Kunstl je bila krščena v Ljubljani 10. decembra 1639 (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, rojstna matična knjiga 1638–1643, pag. 85).

²² Osebni podatki o otrocih: *SBL III*, str. 31–32; ARS, AS 730, fasc. 138, Genalogica, Rasp družina, rodovnik 15.–18. stol., pag. 15; ARS, AS 1075, št. 208, Rasp. – V škof-

jeloških krstnih matičnih knjigah je zaslediti samo krste osmih otrok: Erazma Sigfrida 25. 10. 1656, Marije Cecilije 9. 1. 1660, Jožefa Ignaca 7. 7. 1664, Kordule 28. 10. 1668, Katarine Maksimile 6. 1. 1670, Maksimilijana Leopolda 19. 11. 1673, Antona Ignaca 21. 7. 1677 in Jurija Jožefa 23. 1. 1680 (NŠAL, ŽA Škofja Loka, indeks rojstnih matičnih knjig 1623–1736). Preostalih štirih otrok ni ne v krstnih maticah starološke župnije ne v maticah ljubljanske stolne župnije (NŠAL, ŽA Stara Loka, indeks rojstnih matičnih knjig 1613–1790; ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, indeks rojstnih matičnih knjig 1653–1692).

²³ Njegova smrt ni vpisana ne v mrliško matico župnije Stara Loka, v katero so v tem času še vpisovali umrle Škofjeločane, ne v mrliško knjigo ljubljanske stolne župnije sv. Nikolaja (NŠAL, ŽA Stara Loka, indeks mrliških matičnih knjig 1678–1789; ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, mrliška matična knjiga 1658–1735).

²⁴ *SBL III*, str. 31, navaja, da je po listini z dne 31. julija 1689 še prevzel neke fevde in bržkone umrl v Škofji Loki okoli leta 1690.

²⁵ Raspova knjiga obrazcev, pag. I/195, 9. 10. 1693.

²⁶ NŠAL, ŽA Škofja Loka, rojstna matična knjiga 1673–1683, s. p., 19. 11. 1673. Prim. *SBL III*, str. 34.

je odrazilo zlasti v predelavi in umetnostni opravi cerkva v Kamniku in okolici. Podobno žilavo dejavnost je razvil na področju splošnega izobraževanja, saj je že kmalu po prihodu v Kamnik odprl šolo, v kateri je s pomočniki sam poučeval, proslavil pa se je tudi s svojo versko vnemo ter kot pisec. Maksimilijan Leopold Rasp je umrl 12. decembra 1742 v Kamniku, kjer je v "svoji" novi župnijski cerkvi na Šutni tudi pokopan.²⁷

Čas okoli njegove smrti predstavlja hkrati konec "življenjske dobe" Raspove knjige obrazcev. Razen nekaj praznih listov je bila že nekaj časa domala polna, zato po letu 1725 vanjo skorajda ni bilo novih vpisov.²⁸ Najmlajši datum v knjigi, 31. december 1738, je pripis k nekemu dokumentu in ga je osebno prepisal Maksimilijan Leopold (pag. II/140), na priloženi poli pa najdemo še leto dni mlajši datum 23. december 1739, ki ga je zapisala druga, za zdaj neznana roka (pag. II/176).

Precej manj natančno kot konec vodenja knjige lahko opredelimo čas njene nastavitve. Janez Jurij Rasp je namreč drugače kot njegov sin in drugi "pisari" knjige dosledno izpuščal datume prepisanih dokumentov. V prvem delu, namenjenem vpisovanju različnih spisov za vzorčne obrazce, zasledimo prvo datacijo – zgodnji datum 3. 10. 1575 – šele na pagini 113, in to izpod peresa neidentificiranega nadaljevalca Raspovega dela. Ta neznan prepisovalec, katerega rokopis srečamo na paginah 111–119, ni le prekinil z Raspovo prakso, ampak je k posnemanju spodbudil tudi naslednje prepisovalce, saj postanejo datumi dokumentov odtlej skoraj pravilo.

Celotno prepisovalsko delo Janeza Jurija Raspa, ki se konča sredi strani 111, torej zapolnjujejo nedatirani prepisi dokumentov, kar močno otežuje ugotavljanje časa nastanka folianta. Kdaj je prvi lastnik knjigo nastavil in kdaj vanjo sam prenehal vpisovati, tako ostaja neznanka, a je v obeh primerih ugotovljivi vsaj približen čas. Omenjeni prvi dataciji iz leta 1575 (pag. I/113) sledi datacija dokumenta, nastalega v Ljubljani 7. februarja 1681 (pag. I/121), in tej do pojava rokopisa Maksimilijana Leopolda Raspa (pag. I/173) kronološko pomešane datacije z letnicami med 1668 in 1685. Ugotovitve niso posebej povedne, saj ne vemo, s

kolikšnim časovnim zamikom od datacij so dokumente prepisali v knjigo. Malo opore za določitev časa nastanka knjige nudijo tudi datumi in letnice, ki jih pred prvim datiranim dokumentom srečujemo v samih besedilih. Večinoma so namreč pre zgodnje (med 1600 do 1642) in le enkrat samkrat, 4. februarja 1671 (pag. I/99), gre za čas, v katerem je bil Janez Jurij v aktivni dobi. Tudi siceršnja vsebina ni v pomoč pri identificiranju časa nastavitve knjige. V prepisanih listinah so zastopani vsi družbeni sloji od podložnikov in meščanov do duhovnikov, plemičev in deželnih funkcionarjev, pogosto je naveden kraj izstavitve listine, večinoma na Kranjskem, precejkrat tudi na Koroškem, časovno oprijemljivi podatki pa so redki. Najbolj povedno dejstvo, s pomočjo katerega lahko za začetek vodenja knjige določimo leto "ante quem non", so prepisi listin na prvih straneh folianta, ki se nanašajo na Raspovega tasta, ljubljanskega župana Gregorja Kunstla († 1639).²⁹ Janez Jurij si je torej v knjigo obrazcev najprej prepisal dokumente svoje bližnje priženjene okolice, do katerih gotovo ni prišel pred poroko z Marijo Lucijo Kunstl spomladi 1654. Ta letnica pomeni tako najzgodnejši možni začetek vodenja knjige in je hkrati tudi izhodišče za določanje nastanka prepisa prvega slovenskega dokumenta v njej, ki sledi neposredno zadnji od treh Kunstlovih listin (pag. I/10–12). Če upoštevamo znana dejstva o delovanju Janeza Jurija Raspa in njegove s tem povezane poslovne potrebe, je tovrstne obrazce potreboval najpozneje od druge polovice petdesetih let 17. stoletja. Dve leti in pol po poroki, jeseni 1656, mu je namreč umrl oče Viljem Rasp;³⁰ Janez Jurij ga je nasledil kot dedič in bil naslednje leto kot tak vpisan v kranjsko imenjsko knjigo.³¹ Potrebe po predlogah za pisanje uradnih dokumentov pa so se samo povečale, ko je opravljal funkcijo loškega podglavarja. Kdaj natančno je to mesto zasedel, ni ugotovljeno, a vsekakor vsaj nekaj let pred letom 1666, ko je bil omenjen že

²⁷ *SBL III*, str. 34; prim. tudi Kemperl, Maksimilijan Leopold Rasp, str. 86–88.

²⁸ Najmlajša datacija dokumenta v prvem delu knjige je 31. julij 1725 (pag. I/314). V drugem delu se v davčnem seznamu vrstijo leta do 1728 (pag. II/163), popis vojaških obveznosti avstrijskih dežel (*Proposition*) pa nosi letnico 1734 (pag. II/164).

²⁹ Prva listina je ženitni dogovor med Kunstlom in Marijo Stemberg, glede na rojstva otrok sklenjen najpozneje leta 1626 (pag. I/2–4), druga je njegova oporoča že iz časa županovanja 1638–1639 (pag. I/4–8), tretja pa neka Kunstlova potrdilna prisega (pag. I/10). Gregor Kunstl (Kunstelj) je umrl leta 1639 sredi županskega mandata (Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820*, str. 167; več o njem prav tam, str. 111–116). O rojstvih njegovih otrok v drugem zakonu med letoma 1627 in 1639 gl. NŠAL, Ljubljana – Sv. Nikolaj, indeks rojstnih matičnih 1621–1653.

³⁰ ARS, AS 730, fasc. 138, Genealogica, Rasp družina, rodovnik 15.–18. stol., pag. 15.

³¹ ARS, AS 173, št. 5 (1619–1661), fol. 89'.

kot nekdanji podglavar.³² V tej ali kakšni drugi gosposki službi je bil že leta 1660 in 1665, ko mu je deželna oblast naložila določene časovno omejene obveznosti v zvezi z vojsko in cestami na Škofjeloškem.³³

Na nastavev folianta kmalu po letu 1654 kažejo predvsem poslovne potrebe in čas poroke Janeza Jurija Raspa, le malo natančneje pa lahko opredelimo čas, ko je ta sam prenehal vpisovati v knjigo. Pri koncu drugega, normativnega dela folianta, v katerem nikjer več ne srečamo njegovega rokopisa, je sin Maksimilijan Leopold nad nedatiranim davčnim seznamom zapisal: "Hoc Notata Circiter Ao. 1680 usque ad 1685" (pag. II/165). Sklepamo lahko torej, da je Janez Jurij prenehal vpisovati najpozneje v tem času, v prvi polovici osemdesetih let.³⁴

Obdobju očeta Janeza Jurija Raspa, v katerem je bila popisanih 110 strani in pol od skupaj okoli 500 strani knjige, po vmesni dobi drugih, neidentificiranih zapisovalcev (pag. I/111–172), sledi prepisovalsko obdobje sina Leopolda Maksimilijana (od pag. I/173 dalje). Kot že rečeno, ju ločuje tudi geografsko okolje vodenja. Rasp starejši je večinoma deloval v Škofji Loki,³⁵ a tudi v Ljubljani,³⁶ njegov sin pa le kratek čas v Škofji Loki in deželni prestolnici;³⁷ potem je več kakor štiri desetletja preživel kot župnik v Kamniku. Knjigo je tja prenesel ob začetku službovanja, spomladi 1700, ali zelo

kmalu potem. Tudi začetek njegovega vpisovanja sodi v ta čas. To zelo verjetno pomeni, da je med prejšnjimi prepisovalci in njim preteklo nekaj let. Kronološko pomešani dokumenti izpod peresa njegovih predhodnikov nosijo namreč letnice 1668 do 1685, prvi datirani dokument, ki ga je prepisal Maksimilijan Leopold Rasp, pa ima datum 10. avgust 1698 (pag. I/179). Poleg tega Raspa mlajšega pred letom 1699 vrsto let skorajda ni bilo na Kranjskem.³⁸ Ko je knjigo prevzel, je nekaj let vajo marljivo vpisoval vsebine raznih dokumentov, zato si datacije prepisov, napisanih z njegovo roko, sledijo skorajda v kronološkem zaporedju. Prve so po večini še zgodnejšega datuma (med 1660 in 1670), sledi vrsta ljubljanskih iz let od 1693 do 1700, na pagini 220 pa je v dokumentu z dne 4. septembra 1700 kot lokacija izstavitve prvič navedeno kamniško župnišče (*Pfarrhoff Stain*), posreden dokaz, kje se je knjiga znašla na prelomu 17. v 18. stoletje.

Z nekaj krajšimi prekinitvami, ki jih izdajajo rokopisi drugih oseb, je nato župnik Rasp popisal vse strani do konca prvega dela folianta. V tem delu lahko konec njegovega prepisovanja časovno opredelimo z najmlajšo datacijo (31. julij 1725). Nanaša se na latinski dokument, ki ga je izdal Rasp sam kot kamniški župnik in prepis je skoraj povsem pri koncu prvega dela folianta (pag. I/314). V drugem delu knjige, namenjenem vpisovanju dokumentov normativne narave, je Rasprov prispevek občutno manjši, saj je bilo tu ob nastopu Maksimilijana Leopolda na voljo precej praznih listov. Popisal jih je s štirimi seznammi, ki so zadevali davčne vsebine (pag. I/159–164), z najmlajšima letnicama 1728 (pag. I/163) in 1734 (pag. I/164), sicer pa prepoznamo njegov rokopis v tem delu knjige samo pri dveh vrinjenih dokumentih iz leta 1738 (pag. I/139–140). Kot je bilo že povedano, najdemo na priloženi poli še datum 23. december 1739 (pag. II/176), ki ga je zapisala druga roka in predstavlja najmlajšo datacijo v knjigi.

"Življenjsko dobo" Rasrove knjige obrazcev lahko tako razmejimo z dvema letnicama "ante quem non": začetek vpisovanja ne pred letom 1654 (poroka Janeza Jurija Raspa z Marijo Lucijo Kunstl)

³² ARS, AS 2, šk. 522, fasc. 304c, pag. 583, 27. 9. 1666.

³³ Prav tam, šk. 514, fasc. 303a, pag. 1251, 27. 8. 1660, pag. 1261–1262, 28. 8. 1660; šk. 521, fasc. 304b, pag. 751, 29. 9. 1665.

³⁴ Posredno potrditev, da je v osemdesetih letih še imel opraviti s knjigo, ponuja tole dejstvo. Pri prepisu neke poravnalne pogodbe je letnico, navedeno v besedilu, najprej pomotoma zapisal kot 1681 in jo nato popravil v 1671 (pag. I/99). Težko si namreč predstavljamo, kako se lahko prepisovalec zmoti tako, da zapiše desetletje, ki bo šele sledilo.

³⁵ V knjigi obrazcev se na škofjeloško okolje nanaša le malo zadev iz časa Janeza Jurija Raspa (pag. I/105, I/181). Poleg Rasrove službene navezanosti na Škofjo Loko je v tem mestu potrjeno tudi bivanje njegove družine, saj je bilo v Škofji Loki med letoma 1656 in 1680 krščenih osem njegovih otrok (NŠAL, ŽA Škofja Loka, indeks rojstnih matičnih knjig R 1623–1736), sin Maksimilijan Leopold Rasp pa je kot 15-letnik 19. februarja 1689 tu svojeručno podpisal neko listino (pag. I/235).

³⁶ Med prvimi dokumenti, ki jih je v knjigo prepisal Maksimilijan Leopold Rasp, je odkupno pismo Janeza Jurija Raspa, izdano v Ljubljani nekemu rojenjaku (pag. I/175).

³⁷ V Škofji Loki je Maksimilijan Leopold izdal omenjeno listino (pag. I/235) in nedatirano patrimonialno razsodbo (pag. I/193), v Ljubljani pa dva dokumenta, prvega 15. decembra 1697 (pag. I/209) in drugega 10. februarja 1699 (pag. I/189).

³⁸ O času študija in vrnitvi na Kranjsko prim. *SBL III*, str. 34. – Njegov najzgodnejši podpis v knjigi ("Max Leopold Rasp zu Altenlagkh") ima prepis dokumenta, datiranega 19. februarja 1689 v Škofji Loki (pag. I/235), ko mu je bilo komaj dobrih petnajst let in se je še vadil v pisarskih poslih. Kot priča je nato podpisan pod oporoko neimnovane oporočnice, datirano v Ljubljani 26. novembra 1697 (pag. I/202).

ter konec vodenja ne pred 1739 (najmlajši datirani dokument).

Usoda folianta po smrti župnika Maksimilijana Leopolda Raspa leta 1742 je zavita v temo. Knjiga se je neznano kdaj ločila od vsebinsko sorodnih knjig, ki so prav tako pripadale župniku Raspu in so do novejšje dobe ostale v kamniškem župnijskem arhivu, danes pa so deponirane v fondu župnije Kamnik v Nadškofijskem arhivu Ljubljana.³⁹ Tako ali drugače se je, morda že kmalu po imetnikovi smrti, znašla na gradu Krumperk pri Dobu. Ko je namreč leta 1950 prišla iz Narodnega muzeja v Arhiv Republike Slovenije, jo je spremljal podatek: "iz graščine Krumperk".⁴⁰

II) Pregled slovenskih besedil in načela objave

Štirinajst slovenskih besedil je raztresenih na štirih mestih folianta: skoraj na samem začetku (pag. I/10–12), v drugi polovici prvega dela (pag. I/221 in I/249–250) in povsem na koncu, na treh listih priložene pole (pag. II/173–175). Pisalo jih je četrto roko v širokem časovnem razponu od dobe vpisovanja Janeza Jurija Raspa po letu 1654 do časa

po letu 1739. Le prvi dve sta izpod peresa očeta in sina Raspa in samo prvo besedilo, delo Janeza Jurija Raspa, je bilo zapisano še v 17. stoletju. Za drugo vemo, da je nastalo leta 1694 v Ljubljani in ga je Maksimilijan Leopold Rasp zapisal v knjigo leta 1700 ali malo pozneje. V prvih letih 18. stoletja, leta 1704 ali takoj potem, se jima je pridružilo tretje slovensko besedilo, delo neznanega prepisovalca, enajst priseg na posebni poli pa je po letu 1739 prepisala četrta, prav tako neidentificirana roka, in sicer iz predlog, nastalih v Kamniku v dvajsetih in tridesetih letih 18. stoletja. Glavnina besedil (11) je torej vsebinsko vezanih na Kamnik in tam jih je bilo kar 13 od skupno 14 tudi prepisanih. Samo najzgodnejše, prisežni poduk in obrazec, ni povezano s Kamnikom, ampak lahko zanj z veliko verjetnostjo sklepamo, da ga je Janez Jurij Rasp prepisal v knjigo v Škofji Loki, kjer je takrat živel in deloval.⁴¹

Preglednici ločeno podajata pregled slovenskih besedil v vezanem delu knjige in na priloženi poli. O okoliščinah nastanka in prepisa posameznih besedil bomo govorili v nadaljevanju v komentarju k objavam.

Slovenska uradovalna besedila v vezanem delu knjige				
zap. št.	pagina	zvrst besedila	izvirni naslov	čas in kraj nastanka ter zapisa
1	I/10–12	poduk prisežnikom in promisorni prisežni obrazec o resničnosti izpovedbe	Slouenska persega	čas in kraj nastanka neznana; čas zapisa po letu 1654, Škofja Loka
2	I/221	razglas cerkvenega izobčenja zaradi napada na duhovnika	Excommunicationis Formula Carniolica	nastanek 3. 9. 1694 v Ljubljani; v knjigo prepisan po 4. 9. 1700 in morda pred 13. 2. 1701, Kamnik
3	I/249–250	poduk prisežnikom–pričam in promisorni prisežni obrazec o resničnosti izpovedbe	Slouenska Prizhna Perfsega	čas in kraj nastanka neznana; zapisano po 5. 6. 1704 in morda pred 18. 6. 1704, Kamnik

³⁹ Dve knjigi z naslovom Memorabilia vsebujeta zgodovinske zapiske, cerkvene in vladne odloke, knjiga formularjev pa prepise listin, pravnih uredb, pisem in obrazcev (NSAL, ZA Kamnik, Razne knjige, fasc. 7, stare signature Ž 554, Ž 354 in Ž 211). Prim. tudi *SBL III*, str. 34.

⁴⁰ ARS, Akcesijska knjiga 1945–1974, tek. št. vpisa 262, 18. 4. 1950. – Vsebina je v akcesijski knjigi opredeljena kot: "Raspova kopijska knjiga listin z beleškami 1702."

⁴¹ O Škofji Loki kot kraju njegovega bivanja ne pričajo le poslovna in službena razmerja, ampak tudi krsti Raspovih otrok.

Slovenske prisege na priloženi poli				
zap. št.	pagina	zvrst besedila	izvirni naslov	čas in kraj nastanka ter zapisa
1	II/173	prisega ženina o samskem stanu (Primož Sirk)	Formula Juramenti Super Statu libero	26. 11. 1726, Kamnik; prepisana po 23. 12. 1739, Kamnik
2	II/173	prisega ženina o samskem stanu (Ožbolt Štrikar)	Juramentum Super Statu Libero	19. 01. 1728, Kamnik; prepisana po 23. 12. 1739, Kamnik
3	II/173	prisega tožnika (Janez Klander)	Formula Juramenti contra Andrea Roshiz 7 oves per 2 annos in educatione à Joanne Klander habuerit	okoli 1730, Kamnik; prepisana po 23. 12. 1739, Kamnik
4	II/173	prisega ženina v zvezi z očitanim prešustvovanjem (morda Jurij Kessel)	P. Duobus Sponsis ratione Impedimenti Criminis	domnevno 8. 2. 1736, Kamnik; prepisana po 23. 12. 1739, Kamnik
5	II/173	prisega ženina o samskem stanu (najbrž Franc Kolb)	ni naslova	najbrž 8. 2. 1735, Kamnik; prepisana po 23. 12. 1739, Kamnik
6	II/174	prisega pričë o samskem stanu ženina (Andrej Koželj)	De Credibilitate Testis.	malo pred 25. 2. 1732, Kamnik; prepisana po 23. 12. 1739, Kamnik
7	II/174	prisega pričë o samskem stanu neveste (Jurij Koželj)	ni naslova	16. 2. 1732, Kamnik; prepisana po 23. 12. 1739, Kamnik
8	II/174	prisega neveste o samskem stanu in prejšnjih lažnih navedbah (Barbara Žagar)	ni naslova	16. 2. 1732, Kamnik; prepisana po 23. 12. 1739, Kamnik
9	II/174	prisega neveste o zadržku za sklenitev zakonske zveze (neznana oseba)	ni naslova	okoli 1730, Kamnik; prepisana po 23. 12. 1739, Kamnik
10	II/175	prisega tožnika (Hanže Orehek)	Juramentum Calumniae	1724 ali 1725, Kamnik; prepisana po 23. 12. 1739, Kamnik
11	II/175	prisega obdolženca (Gašper Majdič)	Juramentum purgatorium de non oblata pecunia	1724 ali 1725, Kamnik; prepisana po 23. 12. 1739, Kamnik

V nadaljevanju bodo vsa besedila objavljena v **dveh oblikah**, levo v transkripciji in desno za lažje razumevanje vsebine še transliterirana v sodobni slovenski črkopis. Transkripcija vključuje tudi razlikovanje med veliko in malo začetnico,⁴² ne upo-

števa pa vrstic izvirnika.⁴³ Besede, deljene zaradi konca vrstice, je mogoče prepoznati po znaku za deljenje = (*Sou=Rasttua*) oziroma : (nebes:Kiga). Vzporedno, prečrkovano besedilo, je poskus go-

⁴² Največ težav sta pri transkripciji povzročala veliki K in Z, saj je marsikdaj nemogoče ločiti med veliko in malo črko, zato ju na začetku besede enotno zapisujem kot inicialko. V nekaj primerih se je bilo težko odločiti tudi med raz-

ličnimi tipi črke s; zanjo po presoji uporabljam nabor teh znakov: s, S in ſ.

⁴³ Če bi upoštevali vrstice izvirnika, vzporedna postavitev transkribiranega in transliteriranega besedila zaradi prevelike dolžine vrstic pogosto tehnično ne bi bila izvedljiva.

vornega zapisa; tudi zanj je bilo treba vnaprej določiti nekatera pravila. Besedila so pravopisno posodobljena, postavljena so ustrezna ločila, izpuščen je polglasnik e (npr. prsega), nemško in latinsko zapisana osebna imena pa so slovenjena z dodanim govornim zapisom nemške oziroma latinske oblike imena: npr. Uršula [Ursula]. Največ težav je povzročalo šumniško zapisovanje nekaterih sičnikov (npr. *pershega*, *Nosheza*) in nasprotno: znak za sičnik namesto pričakovanega dvočrkja za šumnik (*Pershesete*). V takih primerih se je prečrkovanje ravnalo po običajni sičniški oziroma šumniški izgovorjavi, čeprav bi bilo zapis mogoče izgovarjati na oba načina, tako z glasovno vrednostjo sičnika kakor šumnika (npr. slišou/slišou, prsežem/pršežem, skrino/škrino, žakl/zakl). Vse latinske okrajšave so razvezane, latinsko povezovalno besedilo pa pri transliteraciji prevedeno v sodobno slovenščino. Redke nemške besede in deli besed, zapisani v izvirniku v gotici, so v prepisu ponazorjeni v kurzivi (npr. *freij*).

III) Slovenska besedila v vezanem delu knjige

Tri prisežna besedila v sami knjigi so po obsegu sicer najdaljša, po vsebini pa manj povedna od priseg na priloženi poli. Pri prvem in tretjem gre za splošna formularja brez konkretnih časovnih, geografskih ali personalnih elementov – ti so po večini zakriti pri drugem besedilu. Po zvrsti se prvo in tretje besedilo uvrščata med pravne poduke prisežnikom. Obema sledi prisežni obrazec o resničnosti izpovedbe, ki ga je v prvi osebi izgovarjal prisežnik. Vsebinsko sta oba poduka sorodna ljubljanskemu za krivoprisežnike, znanem v zapisu iz leta 1777, le da je ta napisan v prvi osebi, daljši ter precej mlajši od obeh besedil v Raspovi knjigi.⁴⁴ Ti sta po strukturi, vsebini in po času zapisa bliže dvodelnima promisornima prisegama za priče, ohranjenima v knjigi obrazcev iz koroškega Pliberka, nastalima v drugi polovici 17. stoletja.⁴⁵ Nasprotno ne predstavljata nič doslej neznanega njuni nadaljevanji, promisorna prisežna obrazca o resničnosti izpovedbe, ki jo bo prisežnik dal pod prisego. Znanih je namreč kar nekaj slovenskih obrazcev te vrste, in to iz obdobja vse od druge polovice 16. stoletja; kot najstarejša se je ohranila prisega za priče iz Velike Nedelje (1570).⁴⁶ Drugo slovensko besedilo

v Raspovi knjigi je primerek razglasa cerkvenega izobčenja za osebo, ki se je fizično spozabila nad duhovnikom. Kolikor je znano, gre za doslej še neznan zvrst uradovnega besedila v slovenščini. Dokumentiran je le po vsebini sorodni poduk, obrazec grožnje z izobčenjem za osebe, ki bi na novo sprejeto redovnico odtegnile zaobljubam ali odtujile njeno imetje.⁴⁷ Primer iz Raspove knjige je drugačne narave, saj govori o konkretnem, že storjenem kaznivem dejanju.

O okoliščinah in natančnejšem času nastanka **prvega slovenskega besedila** v Raspovi knjigi (pag. I/10–12) je malo oprijemljivih dejstev. Z veliko verjetnostjo lahko nastanek zapisa postavimo v Škofjo Loko, glede na njegovo mesto v knjigi pa skorajda na sam začetek pisanja knjige, to je po letu 1654. Časa in kraja nastanka predloge ne poznamo, če pa upoštevamo, da je Rasp starejši prevzel del Kunstlovega arhiva in iz njega v knjigo prepisal tudi prve listine, bi šlo lahko za ljubljansko okolje.

Prvo slovensko besedilo je med skupaj štirinajstimi po obsegu drugo najdaljše, sestavljeno tako kot najdaljše tretje iz dveh komplementarnih delov: daljšega poduka prisežnikom z obveznim svarilom o pogubljenju zaradi krive prisege in krajšega prisežnega obrazca, s katerim se prisežnik v prvi osebi zavezuje, da bo pričal resnico. Oba dela imata skupen slovenski naslov "Slouenska Persega". To za naslove tovrstnih zgodnjenovoveških besedil ni bilo nekaj običajnega, so bili naslovi praviloma nemški ali latinski. Pozornost pritegne tudi poimenovanje jezika "slovenski". Morda ni izpričan v naslovu nobenega drugega uradovnega besedila iz tako zgodnjega obdobja.⁴⁸

⁴⁴ Prim. objavo poduka: Golec, Ljubljansko škofijsko gospostvo (Pfalz), str. 254–256.

⁴⁵ Objava: Domej, Pliberška prisega, str. 256–257.

⁴⁶ O naboru tovrstnih prisežnih besedil gl. zlasti: Košir, Prisege v slovenščini, str. 7–8.

⁴⁷ Prim. komentirane objave štirih različic obrazca iz 17. in 18. stoletja: Rupel, Prispevki k protireformacijski dobi, str. 187–189; Golja, Slovenica 1, str. 136–137; Golec, Iz zgodovine pisarniške slovenščine, str. 100–104.

⁴⁸ Pred tem srečujemo nemška in latinska poimenovanja: "krainisch", "windisch" ipd. Približno iz istega časa, druge polovice 17. stoletja, nosi slovensko ime ("Eña Slouenska Prisega") nedatirani dvodelni prisežni obrazec, zapisan v rokopisni knjigi iz Pliberka na Koroškem. Objava: Domej, Pliberška prisega, str. 256–257. Faksimile prvega dela prisege: Ogris, Slovenica v Koroškem deželnem arhivu, št. 2, str. 298.

Ich habe mich nicht gewest, du wachst
 als wenn mich Gott selbst den 3 heiligen Evangelien.
 Ich Johan Baumhauer vom 3ten Jahr dem Allmählichen mein
 Namen Erblichen Recht, ich auf demselben besetzt, das ich mich
 rechtlichheit und ander Verboten, nicht zu ändern, denn ich
 zu demselben König der wachheit besetzt bin, damit du mich
 nicht mit mir an mein in dem von wegen 103 1/2 1/2 1/2
 39 das Weizen, 27 das Roggen, und 120 das Weizen Eisen.
 Gott geselbet mich nicht, das ich nicht das was ich
 nicht an dem mit dem Erblichen Turantulo besetzt, als
 wenn mich Gott selbst, und das 3 heilige Evangelium.
 Die Formel Gemüthsverwech. pagina ante p. 10
 vid. inf. pag. 249. **Slouenska Persega.** f. 10
 i moy Priatle Potchmal kir ste na donashni dan skusi
 uacho grantno Gosposhino puec nas kakor od tega
 vishiga uleti tekoci praude; Ime N. postauleni Com:
 misarij hriizhuanu sa Schafani, toku boste nar Po:
 poci la Sebliskali, kui ta persega usabi derzki, inui
 kar leti prostie, kateri se upersegi gori usdigneie
 pomenio.
 Ta perui perst palz pomeni Gospodi Boga Ozheta webis.
 Riya,
 a drugi perst sinu Soshijga.
 a Tretti perst S: Duha, tu ie ta Sveta troijza, kiotier ta
 sama praua wsnifa, te isti vi oblubiti inu Pershesete,
 se io ui ozhete lubiti skusi uacho pouedano Praus

Besedilo je bilo vsekakor namenjeno ljudem brez znanja nemščine. Iz nagovora jasno izhaja, da gre za podložnike, ki jih je njihovo zemljiško gospostvo poslalo k pričanju: "Vi, moji prijatele, kir ste /.../ skuzi vašo gruntno gosposhino /.../ h pričvanju zašafani". Pričanje je potekalo pred komisariji, imenovanimi za vodenje pravnega postopka: "pred nas koker od tega višiga v le-ti tekoči pravde (Ime N.) postavljeni komisariji". Ti so pričam najprej predstavili vse potrebne okoliščine in pravne posledice prisežnega dejanja, zato so v prvi osebi. Zaradi napačne rabe sklona se sicer na prvi pogled zdi, kot da so prisežniki enako kakor komisariji, vendar pa bi bilo to v popolnem neskladju s sobesedilom. Do rabe nominativa ("postavljeni komisariji") namesto akuzativa ("postavljene komisarije") je prišlo bodisi že v izvorniku s prevajanjem iz nemščine bodisi pri prepisovanju iz predloge. Enako napačno rabo sklona srečamo ob koncu poduka: "vsak tri prsti gori vzignil". Da obrazec ni bil zapisan v knjigo neposredno kot prevod iz nemške predloge, pa potrjujejo očitni prepisovalski spodrseljaji: *uacho* za svojilni zaimek vašo, *pued* za predlog pred in *delli* za telo ali telu.

Navajanje svojilnega zaimka vaš – "skuzi vašo gruntno gosposhino" – ne pomeni nujno, da komisariji niso bili uradniki istega zemljiškega gospostva, ki so mu pripadali prisežniki. Tudi navedba "od tega višiga v le-ti tekoči pravdi postavljeni komisariji" morda ni izraz določenega specifičnega primera, temveč ustaljene prakse. Formulacija "Ime N." je v prepisanem obrazcu nadomestila konkretno ime iz predloge in je pri nadaljnji uporabi obrazca rezervirana za vsakokratno poimenovanje pravnih zadev oziroma oseb, ki v njej sodelujejo: npr. tekoča pravda o tej osebi ali tej stvari. Osrednja vsebina obrazca je standardna za vse vrste sodnih priseg: prisežnik je bil z njo natančno poučen o pomenu prisege z nazorno razlago, kaj simbolizira vsak posamezni prst na roki, s katero prisega, in kakšne so ob morebitni krivi prisegi posledice za njegovo dušo. Temu sledi drugi del, kratek prisežni obrazec v prvi osebi, da bo prisežnik na zastavljena vprašanja odgovarjal samo z resnico in molčal o tem, česar ne ve.

V knjigi je raztresenih še nekaj zvrstno podobnih besedil. Nanje je Rasp mlajši pozneje opozoril s kazalkami (*vide*), s katerimi je povezal sorodna besedila. Tako kazalka pri prvem slovenskem besedilu opozarja na tretje (pag. I/249–250) in narobe, pri obeh pa najdemo tudi kazalko na nemški prisežni obrazec, zapisan na prvih, neoštevilčenih straneh knjige: "Aÿdtschwur Teutsch" (poznejša arhivska

pagina 2a).⁴⁹ Kazalka pri tem obrazcu edina opozarja na vsa tri sorodna besedila v knjigi, tj. na obe slovenski in na nemški obrazec za krivoprisežnike, zapisan skoraj na začetku knjige (pag. I/8–9) malo pred prvim slovenskim besedilom. Vsa štiri besedila, dve slovenski in dve nemški, se med seboj po vsebini nekoliko razlikujejo in drugo drugemu niso mogli biti predloga. Razlikujejo se tudi od nemškega poduka prisežnikom na posebni poli ob koncu knjige (pag. II/176), na kateri je zapisanih enajst slovenskih priseg.⁵⁰

⁴⁹ Pri prvem slovenskem besedilu (pag. I/10) se kazalka glasi: "Vide Formulam Germanicam Juramenti pagina ante primum folium supra in principiis". Kazalka pri tretjem besedilu (pag. I/249) pravi: "Vide die teütsche Formulam des Aÿdtschwurs auf paginam primam."

⁵⁰ Pri tem besedilu ni kazalke, ker je celotna pola nastala pozneje, morda celo že po smrti Maksimilijana Leopolda Raspa.

Besedilo št. 1 – Poduk prisežnikom in prisežni obrazec o resničnosti izpovedbe
(čas in kraj nastanka predloge neznana, zapis nastal po letu 1654, najverjetneje v Škofji Loki)

Slouenska Persega.	Slovenska prsega.
Vi moy Priatele Potehmal Kir ste na Donashni dan Skusiuacho gruntno Gosposhino pued nas Kakor od tega vishiga uleti tekozi praude, Ime N. postauleni Com : mifsarÿ hprizhuanu Sa Schaffani, toku boste nar Po : prei Sa Schlshali, Kai ta persega usebi dershi, inui Kar leti perstie, Kateri Se upersegi gori usdigneio pomenio. Ta peru perst palz pomeni Gospodi Boga Ozheta nebes: Kiga. Ta drugi perst sinu Boshÿga. Ta Tretti perst S: Duha, tu ie ta Sueta troÿza, Koker ta sama praua Refsniza, te isti vi oblubiti inu Pershesete, De io ui ozhete lubiti Skusi uasho pouedano Prauo Samo bogu depadaiezho resnizo, inu ne ozhete nistar Super taisto resnizo Kai Kriuiga pouedati, ni Salubesni inu Sa Sourashtua, ni fa priasni, ali Sa mittou volo, Denez de bode praua ni refniza prou na dan postaulena utaki uishi, Koker da tudi ui morete na Sodni dan per tih Shiuih inui mertueh od tiga oistriga Richtaria, tiga Sinu Bosiega Kateriga biui radi Deleshni billi, inui ta iste resnize inu prauize Sufemi isuolenimi, inu uso nebesco drushino uekomai ushivati, to use pomenio te iste terie perstie. Ta Zhetterti perst pomeni tu meihenu delli v Katerim ie ta Dusha Skrita inu Shranena. Ta Roka pak pomeni to nebesko Kralestuu, inu uso nebesko Drushino, Kateri uso resnizo poudo ta Sa ie Sturil inu perdrushil htim boshym nebescim Vudam, Inu mo bode ta ista pouedana Resniza od Gospodi Boga guisnu Dobru plazhana, Kateri pak Kriuu persheshe, ima uerieti ali vedeti hperuimo De Se ie od te vezhne res-nize alli prauize tu ie od Gospodi Boga inu use ne-beske drushbe ali Suetnikou od Lozhil, taku per teh istih nikar le nima ta nar manshi dellesh Jemetti, temutsh od neh vekomai od lotshen, inu na dna tiga pakla pahnan biti tudi tankai, Ker uso Kriuizo inu lusche terdio uto vezhnu ferderbane priti, tega nekuli Khonza ni temuz veden teh Sob Scripaine ima jemeti, na bodete use na uashe uboge Dushize Spomislili usak tri persti gori usignil, inu fa mano Taku Govorili. Jest N. perseshem per tem Jemeni Gospodi Boga, inu te Suete Troÿze, de iest hozhem te praua Boshÿe Resnize, Kar ie meni uedezhe, inu Bodem Sa nih uprashan, pouedati inu Kar ie meni nauedezhe, Samouzhati, ni fa obeno mitto danu, Sou=rashtua, ali Sa lubesne uolo, Koker meni bog Pomagai na Moi posledni Dan, Kadar Se bode moia dusha od tega Telefsa Lozhila Amen.	Vi moji prijatele, potehmal kir ste na donašni dan skuzi vašo⁵¹ gruntno gosposhino pred⁵² nas kakor od tega višiga v le-ti tekoči pravde, ime N. postavljeni komisariji h pričvanu zašafani,⁵³ toku boste narpoprej zaslišali, kaj ta prsega v sebi drži, inuj kar le-ti prstje, kateri se v prsegi gori vzdignejo, pomenijo. Ta prvi prst palc pomeni Gospodi Boga Očeta nebeskiga. Ta drugi prst sinu Božjiga. Ta tretji prst Sv. Duha, tu je ta Sveta Trojica, koker ta sama prava resnica, te isti vi oblubiti inu prsežete, de jo vi očete lubiti skuzi vašo povedano pravo samo Bogu depadaječo resnico inu ne očete ništar zuper taisto resnico kaj kriviga povedati, ni za lubezni inu za sovraštva, ni za prijazni ali za mitov volo, tenveč de bode pravda in⁵⁴ resnica prov na dan postavljena v taki viži,⁵⁵ koker da tudi vi morete na sodni dan pr tih živih inuj mrtveh od tiga ojstriga rihtarja, tiga Sinu Božjega, kateriga bi vi radi deležni bili, inuj ta iste resnice inu pravice z vsemi izvolenimi inu vso nebesko družino vekomaj uživati, to vse pomenijo teiste t(e)rije prstje. Ta četrti prst pomeni tu meihenu telo/telu,⁵⁶ v katerim je ta duša skrita inu shranena. Ta roka pak pomeni to nebesko kralestvu inu vso nebesko družino, kateri vso resnico povdo, ta sa je sturil inu prdružil h tim Božjim nebeskim vudam,⁵⁷ inu mu bode ta ista povedana resnica od Gospodi Boga gvišnu dobro plačana, kateri pak krivu prseže, ima verjeti ali vedeti h prvimo, de se je od te večne resnice ali pravice, tu je od Gospodi Boga inu vse nebeske družbe ali svetnikov odločil, taku pr teh istih nikar le nima ta narmanši delež jemeti, temuč od neh vekomaj odločen, inu na dna tiga pakla pahnan biti tudi tankaj, ker vso krivico inu luže trdjo v to večnu frderbane⁵⁸ priti, tega nekuli konca ni, temuč veden teh zob škripajne ima jemeti, na bodete vse na vaše uboge dušice spomislili vsak tri prsti gori vzignil inu za mano taku govorili. Jest N. prsežem pr tem jemeni Gospodi Boga, inu te Svete Trojice, de jest hočem te prave Božje resnice, kar je meni vedeče, inu bodem za nih vprašan, povedati inu kar je meni na vedeče, zamoučati, ni za obeno mito danu, sovraštva ali za lubezni volo, koker meni Bog pomagaj na moj posledni dan, kadar se bode moja duša od tega telesa ločila. Amen.

51 V izvorniku pomotoma *uacho*.

52 V izvorniku pomotoma *pued*.

53 *Zašafati* = ukazati, zapovedati, iz nem. verschaffen.

54 V izvorniku pomotoma *ni*.

55 *Viža* = način, iz nem. Weise.

56 V izvorniku pomotoma *delli*.

57 Udom.

58 *Frderbane* = poguba, pogubljenje, iz nem. Verderbnis.

Črkopis zgornjega besedila jasno kaže vplive slovenske knjižne norme. Ti so še posebej opazni pri rabi dvočrkja *zh* za šumnik č. Sicer srečujemo tudi zapisa *z* (*tekozji*, *Denuez*) in *tsh* (*temutsh*, *lotsben*). Glede na dobo nastanka ni mogoče pričakovati razlikovanja pri pisanju drugih dveh šumnikov, ki ju največkrat ponazarja isti sestavljeni grafem *sb*. Fonem š je poleg tega zapisan še kot nemški *sch* (*Schaffani*, *Schlibali*), v kombinaciji s fonemoma *k* in *t* pa tudi kot *s* (*nebes*=*Kiga*, *nistar*, *nebesco*, *nebesko*). Šumnik ž je pisan najbolj dosledno, praviloma kot *sb*, a tudi kot *s* (*Bosiega*) in *sch* (*lusche*). Pri sičnikih je najdoslednejše pisanje grafema *z* za glas *c* (*trojzga*), *s* in *z* pa sta največkrat zapisana enako, kot *s* (*Skusvi*), a tudi kot *f* (*finu*, *Sufemi*, *fa obeno*), *s* pa še podvojeno kot *fs* (*Refsniza*).

V zvezi z jezikovnimi značilnostmi gre najprej poudariti, da je besedilo prevod iz nemške predloge; o tem priča že njegova skladnja. Vokalna redukcija *palc* pri samostalniku *palec* kaže na nastanek prevoda v 17. stoletju, čeprav ni izključeno, da je navedeni primer šele redakcija zadnjega prepisovalca. Tudi mešanje dolenskih prvin z gorenjskimi je zelo verjetno posledica prepisovalskega posega. Dolenski, tedanji knjižni elementi so v takem primeru starejši, saj jih je več kot gorenjskih, npr. *skuži*, *tu*, *zuper*, *ojstriga*, *inuj*, *mejbenu*, *gvišnu*, *dobru*, *škrípajne*, *taku*, *vndam*. Sekundarni gorenjski, bodisi delo Janeza Jurija Raspa bodisi že koga pred njim, so manj številni: *b pričvanu*, *Bog*, *koker*, *shranena*, *frderbane*, *mrtveh*. Za dolensko-gorenjsko mešanico kot posledico prepisovalske redakcije pa gre verjetno pri besedni zvezi *nebeško kralestvu*.

O drugem slovenskem besedilu Raspove knjige (pag. I/221), razglasu o cerkvenem izobčenju laika, je znanega največ. Le za to besedilo je namreč na voljo tudi predloga, ugotovljena sta identiteta prepisovalca in zelo natančno čas prepisa. Prepisovalca Maksimilijana Leopolda Raspa razkriva pisava, Kamnik kot kraj nastanka pa je ugotovljen prek njega in zlasti iz navedbe kraja izdaje prejšnjega dokumenta. Besedilo se je znašlo v knjigi v času Raspove največje prepisovalske vneme, kmalu potem, ko je (spomladi 1700) postal kamniški župnik. Zapisano je neposredno za dokumentom, datiranim v kamniškem župnišču 4. septembra 1700 (pag. I/220), naslednji prepisi, preden se začne druga pisava (pag. I/241–244), pa si sledijo skoraj dosledno kronološko, začeni z dokumentom, nastalim 13. februarja 1701 prav tako v kamniškem župnišču (pag. I/222). Tako lahko čas prepisa v knjigo opredelimo kot: kmalu po 4. septembru 1700.

Vsebina besedila je reducirana na vseh mestih, na katerih gre za osebne podatke. Navedek, da je N. N. fizično napadel kranjskega kaplana, kaže na Kranj kot zelo verjetni kraj nastanka predloge. Toda iskanje teh ali kakršnih koli podatkov o opisanem dogodku ni obrodilo nikakršnih sadov. Razlog je razkrila šele poznejša naključna najdba predloge razglaš v škofijskih protokolih ljubljanske škofije. V resnici je šlo namreč za napad na kaplana v Krašnji,⁵⁹ nato pa je pri prepisovanju besedila v Raspovo knjigo iz pridevnika "krašenjski" pomotoma postal "kranjski". Do dogodka je prišlo 21. avgusta 1694, kaplan Primož Sivec je storilca, mlinarja Lukeža Lavriča, štiri dni pozneje tožil pred sodiščem ljubljanske škofije, razglas o izobčenju storilca, zapisan v škofijskih protokolih, pa ima datum 3. september istega leta.⁶⁰ Da je novi kamniški župnik Maksimilijan Leopold Rasp približno šest let pozneje prepisal v knjigo obrazcev svojega pokojnega očeta prav to besedilo, je jasno vidno iz uvodnega dela, v katerem sta datum in kratek opis dejanja. Manj gotovo pa je, ali je bil sam obrazec izobčenja preveden iz latinske predloge res šele konec 17. stoletja. Po dosedanjih ugotovitvah se slovensko besedilo v škofijskih protokolih ne pojavlja pred tem iz leta 1694, potem pa v istem in naslednjih devetih letih še trikrat.⁶¹

Kamniški župnik Rasp je zlahka prišel do besedila izobčenja iz leta 1694. Ker je bil blizu krogom okoli ljubljanske stolnice, mu ga je priskrbel nekdo s škofije, lahko pa tudi sosednji krašenjski župnik. Takšno besedilo v slovenščini je Maksimilijan Leopold kot novi kamniški župnik potreboval zaradi pričakovanih podobnih primerov cerkvenega izobčenja v svoji župniji in gorenjskem arhidiakonatu.

⁵⁹ Pojasnitev celotnega primera je omogočila analiza slovenskih prisežnih besedil v ljubljanskih škofijskih protokolih, na katera me je opozorila umetnostna zgodovinarica Ana Lavrič. Dr. Lavričevi se za prijaznost najlepše zahvaljujem in pripominjam, da ni nikakršne povezave med njo in Lukežem Lavričem, leta 1694 izobčenim napadalcem krašenjskega kaplana.

⁶⁰ NŠAL, ŠAL, Škofijski protokoli, fasc. 10, knj. 18, 1694–1695, pag. 164–167, 3. 9. 1694.

⁶¹ Pri prvem obrazcu, datiranim 5. novembra 1694, gre samo za prepis prvega, vsebinskega dela, namesto nadaljevanja pa sledi sklicevanje na prejšnji obrazec z dne 3. septembra istega leta (NŠAL, ŠAL, Škofijski protokoli, fasc. 10, knj. 18, 1694–1695, pag. 200, 5. 11. 1694). Druga dva obrazca sta v celoti, razen imen storilcev in navedbe dejanja, enaka prvemu (prav tam, fasc. 11, knj. 19, 1696–1697, pag. 58–59, 13. 3. 1698; fasc. 12, knj. 22, 1702–1703, pag. 333–334, 23. 2. 1703).

Besedilo št. 2 – Razglas o cerkvenem izobčenju laika

(predloga nastala 3. 9. 1694 v Ljubljani, zapis kmalu po 4. 9. 1700 v Kamniku)

Excommunicationis Formula Carniolica N. N. je ta eden inu dweifsetti dan Vnega Mefsezha fkofo hudizovo notre Dajanie Gospuda N. N. Cranfkega Coplana Koker eno duhouno Bogu ifrozeno Schegnano perfono se podftopou isroko popafti, per laffech Vlezhe inu na tla Vrezhi. Satega vola je fkuľi pravizno fodbu vifsoke Dohoune Gospofke fposnano bilu de je on N. N. vto Veliko grofno pano Padou, jenu je meni fa De ga vola gore nalofeno de jefť imam Vam ofnanit, jenu oklizat, de ga se imate bati, Koker enega Pananega jenu Strupovitnega Prekle=tega Zloveka, f katerem nobeden se nima podftopet Go=vorit, fnim piti alle jefťe, ale druge perjalnofti derfate. Sakai fzer Kateri be leto fturil, ima vedet, de on tude u to malo pano pade fa vola Ka=tere naffime teh fveteh facramentou prejemati, Dokler na mefti Bofhjem jenu ad Kristuffa Jefufa Dani oblasti vu jemeni fvetiga Papefcha inu Furfťove Gnade nafchega Gnadelvega fkoffa je on N. N. unKai fbriffan jenu ven verfen od vfega Tovarftva Kerfchanskiga ferda=man if hudizam inu if uffo niegovo druľbo V vezhne Peklenfke ogen. Preklet bode uu Vaffi, jenu Na polli, preklet uu Hische inu funei hische, preklet Kader fpi alle nafpi, preklet Keder je alle pie, preklet Ker gre jenu fedj, prekleto bode niegovo meffo jenu Kofťi od noh do glave Buh mo na dai fravia inu bode ferdaman na ta dan bofie fodbu ta vezne peklenfky ogen ga pofry Koker hudiza inu niegovo ferdamano Druľbo, oku nabo Pokure fturou, jnu fe Pobolſchou. Amen. Amen. Toku fe fgoti Toku fe ifgoti.	[Obrazec izobčenja v kranjšćini] N. N. je ta eden inu dvejseti dan unega meseca skoze hudićovo notredajanje⁶² Gospuda N. N., kranskega koplana, koker eno duhovno, Bogu izroćeno žegnano persono⁶³ se podstopou iz roko popasti, pr laseh vleće inu na tla vreći. Za tega vola je skuzi pravićno sodbo visoke dohovne gosposke spoznano bilu, de je on N. N. v to veliko grozno pano padou, jenu je meni za tega vola gore naloženo, de jest imam vam oznanit jenu oklicat, de ga se imate bati koker enega pananega⁶⁴ jenu strupovitnega⁶⁵ prekletega ćloveka, s katerem nobeden se nima podstopet govorit, z nim piti ale jeste ale druge prjaznosti držate. Zakaj scer, kateri be le-to sturil, ima vedet, de on tude v to malo pano⁶⁶ pade, zavola katere na sme teh sveteh zakramentov prejemati, dokler na mesti Božjem jenu ad Kristusa Jezusa dani oblasti vu jemeni svetiga papeža inu furšťove gnade⁶⁷ naſega gnadelvega⁶⁸ ſkofa je on N. N. unkaj zbrisan jenu ven vržen od vsega tovarſtva krſanskiga, frdaman⁶⁹ iz hudićam inu iz vso njegovo druľbo v većne peklenfke ogen. Preklet bode vu vasi jenu na poli, preklet vu hiſe inu zunej hiſe, preklet, kader spi ale na spi, preklet, keder je ale pije, preklet, ker gre jenu sedi, prekleto bodi njegovo meso jenu kosti od noh do glave Buh mo na dai zravja inu bode frdaman na ta dan Božje sodbu, ta većne peklenfki ogen ga poźri koker hudića inu njegovo frdamano druľbo, oku na bo pokure sturou, jnu se pobolſou. Amen. Amen. Toku se zgodi. Toku se izgodi.

Razglas o izobčenju se po svoji ćrkopisni podobi opazno odmika od nekaj desetletij starejšega priſežnega obrazca. Zadnji je namreć v precejſnji meri upoſteval knjižno normo, ćprav je bil zapisan in je najverjetneje tudi nastal prav v već kot pol stoletja trajajoćem obdobju 17. stoletja, v katerem ni izſla nobena slovenska knjiga. Razglas o izob-

ćenju pa je, nasprotno, v ćrkopisu v glavnem sledil drugi, latinski normi. ſumnik ć je tako praviloma zapisan kot *z* (*hudićovo, pravićno, Zloveka*), a tudi kot *zh* (*Vlezhe, vezhne*), pri tem pa dvoćrkje *zh* enkrat ponazarja ſićnik *c* (*Mefsezha*). Zaman bomo iskali sestavljeni grafem *sh* za ſumnika ſ in ſ, saj ju je zapisovalec pisal kot *sch* (*bische, Schegnano*), *fch* (*Ker-*

⁶² Navdih, kalkirano iz nem. Eingebung.

⁶³ *Žegnana persona* = posvećena oseba, duhovnik.

⁶⁴ *Panan* = izobćen, iz nem. verbannt (prim. Striedter–Temps, *Deutsche Lehnwörter*, str. 188).

⁶⁵ *Strupoviten* = strupen, pogubljev; izraz so v obliki strupovit uporabljali že slovenski protestantski pisci. Prim. ZRC SAZU, Sekcija za zgodovino slovenskega jezika, Listkovna kartoteka; Kastelec–Vorenćev slovar (1680–1710) ga razlaga kot: pogubljev, smrten, strupovit, ſkodljiv (Stabej, *Slovensko-latinski slovar*, str. 423).

⁶⁶ *Pana* = izobćenje, iz nem. Bann (prim. Striedter–Temps, *Deutsche Lehnwörter*, str. 188).

⁶⁷ *Furšťoval/furšťova gnada* = knežja milost.

⁶⁸ *Gnadelv, gnadljiv* = milosten, iz nem. gnädig (prim. Striedter–Temps, *Deutsche Lehnwörter*, str. 129).

⁶⁹ *Frdaman* = preklet, iz nem. verdammt (prim. Striedter–Temps, *Deutsche Lehnwörter*, str. 117).

schanskiga, Poboljšou, Papešča, šb (Bošhji) in f (nalošeno, pošry). Soglasniški skupini št in šk se tudi tu pojavljata kot *št (Furšjove) in ške (škošja)*, pogost je podvojeni *ff* oziroma *fs* za sičnik *s (dvejšeti, uffo)*, sicer pa *f* glasovno ustreza dvema sičnikoma: *s* in *z (škuš, Ješusa)*.

Primerjava z ljubljansko predlogo iz škofijskih protokolov je pokazala, da je prepisovalec zapisovanje sičnikov in šumnikov močno prilagodil svojemu občutku, saj je predloga neprimerno bliže knjižni bohoričici kakor njen kamniški prepis. Kdo je bil "krivec" za črkopisno predrugačenje, ni zanesljivo potrjeno, saj bi med Raspom in pisarjem škofijskega protokola lahko obstajal še tretji pisec, vmesni prepisovalec. Zelo verjetno namreč Rasp ni prepisoval neposredno iz protokola, temveč iz ene nje-

govih kopij. Ker drugih Raspovih slovenskih besedil ne poznamo, tudi ne moremo soditi o njegovi siceršnji rabi črkopisa za slovenska besedila. Bržkone je prilagoditev latinski normi zakrivil kar sam, če upoštevamo, da se je šele malo prej vrnil s študija v Rimu in da nemara dotlej ni imel zadostnega ali sploh nikakršnega stika s pisano slovenščino.

Poleg črkopisnih razlik so med ljubljansko predlogo in kamniškim prepisom občutne tudi jezikovne razlike. Začenši z latinskim naslovom ni stavka, ki se v prepisu ne bi vsaj malo razlikoval od predloge. Ker imamo redko možnost primerjati dve različici istega starejšega slovenskega uradovalnega besedila, sta v nadaljevanju vzporedno objavljene obe transliteraciji, jezikovne razlike med njima pa so označene s poudarjenim tiskom.

Predloga v škofijskih protokolih 3. 9. 1694	Prepis v Raspovi knjigi obrazcev po 4. 9. 1700
Excommunicationis promulgatio in Carniolica idiomate. Lukež Lavrič sicer mlinar je ta eno inu dvešeti dan uniga mesca skuzi hudičovo notredajanje Gospoda Primoža Sivca krašenskega koplana, koker eno duhovno Bogu zročeno žegnano persona⁷⁰ se postopol z roko popasti, pr laseh vleče inu na tla vureče, Za tega vola je skuzi pravično sodbo vsoke duhovne gosposke spoznanu bilu, de je on Lukež Lavrič v to veliko grozno pano padel, inu je meni za tega vola naloženo, de jest imam vam oznanet inu oklicat, de ga imate se bati koker eniga paneniga strupovitega prekletega človeka, s katerem nobeden se nima podstopet govori⁷¹, z nim piti, ali jesti, ali druge prjaznoste držati, zakaj sicer kateri bi le-tu sturil, ima ved⁷², de on tudi v to malo pano pade, zavole katere na sme teh sveteh zakramentov prejemat^e, dokler na mesti Božjem inu od Kristusa Jezusa⁷¹ dane oblasti v jemeni svetiga papeža inu firštave⁷² gnade našega gnadlovega škofa je on Lavrič unkej zbrisan inu ven vržen od vsega tovarštva kršanskega, frdaman s hudičam inu vso njegovo družbo v večne peklenske ogen. Preklet bodi v vase inu na puli, preklet v hiši inu zunej hiše, preklet keder spi inu na spi, preklet keder je inu pije, preklet keder gre inu sedi, preketu bodi njegovo mesu inu kosti od noh notre do glave, Buh mo na dej zdravje inu bodi frdaman na ta dan Božje sodbe, ta večni pehlenski ogen ga požre koker hudiča inu njegovo frdamano družbo, oku na bo pokure sturil inu se na bo pobulšal. Amen Amen. Taku se zgodi, taku se zgodi.	Excommunicationis Formula Carniolica N. N. je ta eden inu dvešeti dan unega meseca skoze hudičovo notredajanje Gospoda N. N., kraškega koplana, koker eno duhovno, Bogu izročeno žegnano persono se podstopou iz roko popasti, pr laseh vleče inu na tla vreči. Za tega vola je skuzi pravično sodbo visoke dohovne gosposke spoznanu bilu, de je on N. N. v to veliko grozno pano padou, jenu je meni za tega vola gore naloženo, de jest imam vam oznanit jenu oklicat, de ga se imate bati koker enega pananega jenu strupovitnega prekletega človeka, s katerem nobeden se nima podstopet govori⁷¹, z nim piti ale jeste, ale druge prjaznosti držate, zakaj scer, kateri be le-to sturil, ima ved⁷², de on tude v to malo pano pade, zavola katere na sme teh sveteh zakramentov prejematⁱ, dokler na mesti Božjem jenu ad Kristusa Jezusa dani oblasti vu jemeni svetiga papeža inu furstove gnade našega gnadelvega škofa je on N. N. unkej zbrisan jenu ven vržen od vsega tovarštva kršanskiga, frdaman iz hudičam inu iz vso njegovo družbo v večne peklenski ogen. Preklet bode vu vasi jenu na poli, preklet vu hiše inu zunej hiše, preklet, kader spi ale na spi, preklet, keder je ale pije, preklet, ker gre jenu sedi, preketu bodi njegovo meso jenu kosti od noh do glave, Buh mo na daj zdravja inu bode frdaman na ta dan Božje sodbe, ta večne peklenske ogen ga požri koker hudiča inu njegovo frdamano družbo, oku na bo pokure sturou, jnu se pobolšou. Amen. Amen. Toku se zgodi. Toku se zgodi.

⁷⁰ Zapis *persbona* bi lahko brali tudi kot *peršona*.

⁷¹ Zapis *Christusba Jesusba* je mogoče brati tudi kot Kristuša Jezuš.

⁷² Zapis *Firstave* bi lahko brali tudi kot *firstave*.

Glavna ugotovitev o jezikovnih razlikah med različicama besedila je, da je narečna osnova nenačaka. Ljubljanska predloga ima več dolenskih elementov kot prepis, saj je prepisovalca rado zaneslo v gorenjščino, vendar ne vedno in dosledno. Enkrat je, denimo, predlog *skuzji* popravil v *skoze*, drugič pustil nespremenjenega. Pri kamniškem besedilu kaže posebej opozoriti na opustitev končnega -l pri opisnem deležniku, ki je bil naslonjen še na protestantsko knjižno tradicijo. Knjižni -l v ljubljanski predlogi (*postopol, padel, sturil, pobulšal*) zamenjuje v prepisu fonetični -u (*podstopou, padou, sturou, pobolšou*), le v enem primeru je zapis ostal nespremenjen (*sturil*). Podobno prilagoditev je doživela nedoločniška oblika glagolov govoriti in držati, saj se v prepisu glasita *govorit* in *držate*. Transformacija dolenske oblike v gorenjsko ali v vmesno različico je opazna tudi na drugih mestih: *na puli – na poli, mesu – meso, taku – toku, zročeno – izročeno, z roko – iz roko*. Iz pridevnika *strupovit* je med prepisovanjem nastal *strupoviten*, sicer pa srečamo več gorenjskih vokalnih redukcij: *ali – ale, bodi – bode, sicer – scer, bi – be*, a tudi obrnjene primere: npr. *mesca – meseca, požre – požri, dane – dani*. Tradicionalni dolenski refleks za nenaglašeni prvotni jat je v prepisu praviloma pršel iz ia v ea: *paneniga – pananega, uniga – unega, eniga – enega*, a tudi narobe: *kršanskega – kršanskiga*. Zanimivo je, da je izvorni *dej* postal v kamniški redakciji *daj*. Poleg tega so v prepisu tri besede dodane (*gore, jenu, iz*) in tri izpuščene (*notre, na bo*), enkrat je zamenjan vrstni red besed (*imate se – se imate*), opaziti pa je še več drugih manjših razlik med različicama besedila.

Ugotovljene razlike so posledica adaptacije besedila drugemu narečnemu okolju oziroma prepisovalčevemu lastnemu idiomu. Ker je bilo besedilo namenjeno javni razglasitvi vernikom, je priredba toliko bolj razumljiva; vodili so jo predvsem praktični razlogi. In če sta bila prepisovalca dva, poleg Raspa še nekdo pred njim, je lahko h končni podobi besedila vsak od njiju prispeval lastno noto.

Tretje slovensko besedilo je, kot že rečeno, zvrstno enako prvemu. Na to je pri obeh opozoril s kazalkama že Maksimilijan Leopold Rasp. Ta sicer ni bil prepisovalec, čeprav je bilo besedilo zapisano v času njegovega župnikovanja, le malo za razglasitvijo o izobčenju, ki mu lahko edinemu pripišemo rokopis Raspa mlajšega. Čigav je rokopis tretjega besedila, ostaja neugotovljeno.⁷³ Leta 1704 ali

kmalu po njem je Raspo pisavo dvakrat za krajši čas zamenjal rokopis neznanega prepisovalca, ki se odlikuje po zelo lepi in skladni pisavi (pag. I/241–244 in 249–254). Najmlajša datacija pred zapisom tega slovenskega besedila je 5. junij 1704 v Ljubljani (pag. I/246), sledi poznejši vrinek z Raspo pisavo in datacijo 29. december 1723 (pag. I/247), potem pa za slovenskim besedilom (pag. I/249–250) kronološko zaporedje prepisov dokumentov, datiranih od 18. junija 1704 dalje (pag. I/252). Teoretično bi torej prepis slovenskega dokumenta lahko nastal v zelo kratkem časovnem razponu med 5. in 18. junijem 1704. Prav verjetno ga je neznančeva roka izdelala še v istem letu, vsekakor ne veliko pozneje.

Predloga ni znana in izvira gotovo še iz 17. stoletja. Da utegne biti mlajša od predloge prvega besedila v knjigi, je soditi po napredujoči vokalni redukciji *palc – pauc*, bržkone pa tudi po obliki *člouk*, kolikor ne gre v obeh primerih že za sekundarni, prepisovalski element. Po obsegu je to besedilo najdaljše, po vsebini pa močno spominja na prvo. Naslov je tudi tu v slovenščini, a določnejši: "Slovenska prična prsega". Prisežni poduk in obrazec sta torej izrecno namenjena pričam, ne kateremu koli prisežniku v pravdni zadevi. To besedilo je enako kot prvo razdeljeno na dva dela: na poduk ter obrazec prisege. Drugače kot pri prvem besedilu poduk zdaj prisežnikov ne nagovarja neposredno, v drugi osebi, temveč v tretji. V tej uvaja tudi tiste dele besedila, ki se nanašajo na krivo prisego in so jih prisežniki glasno ponavljali. Drugi del, promisorni prisežni obrazec, s katerim prisežnik obljublja, da bo govoril resnico, je v tem primeru precej daljši in ima poseben nemški podnaslov: "Windischer äydt".

⁷³ Gotovo je le, da pisava ne pripada nobenemu duhovniku, ki so v tem času pustili pisne sledove v kamniških župnijskih matičnih knjigah. Prim. NŠAL, ŽA Kamnik, rojstni matični knjigi 1700–1710 in 1710–1727, poročna matična

knjiga 1673–1711, mrliški matični knjigi 1671–1707 in 1707–1731.

Slovenska Prizna Paršega.

249

vil. 24. pag. 10.

Paršega, kakero ima animu slovarnimo, praiden on
paršephe, naprei došphana biti.

Vile di Hoff Fomel
do di Hoff Fomel
auf pag. 10.

Ta parui paršephe, ali paruz pomaini Boga ožheta, ta
drugi Boga sijn, ta treiti Boga suetiga duha. Ta dva
druge doli nagnena ali pallophana paršephe, ta parui
doli obrnen paršephe pomaini to duho, ki je ona skriuna
netre i kan lallaju, Nifing pomaini tu kedu, kakero
ie peršlu ste seale: ienu sijn v to semo paide: gabega
voba tu kedu prubi ki duhi maikeno more skrimano biti,
pa ki koki je pa garšopit more en gam adini Buh gluat,
nikt kabeš ienu seale:

Kakero zhlouk taku navednu paršephe, ienu ie nienu
tamamu toku saurash, da eno kavišhno paršephe gluij,
laisti paršephe i take višha, taku on prau, ofu iest
kavišhno paršephe, taku prassen iest Boga ožheta,
sijn, jenu suetiga duha, to sueto zeilo Trajžo Boshis,
da iest ad lshan bodem od gmaine, ienu dobruke suete
karkhanške zerkue, ad gmaine vstih. suetnijou, mu ad
zeiliga karkhanstva, jenu de taista dobruha meni bude
kavimu gyublainu moje Boga. Duhige, kabešta, ienu kavij:

2.

Ta na pravuighni zhlouk paršephe, kakor bi on dial,
ofu iest doneš kavišhno paršephe, taku pomajai Buh
ožhe, sijn, jenu sueti duh, da taisti meni nigdar htroshku
napridi v kim zhašm ienu vni, kader the bude moja
Boga Duhiga ad moiga kabešta lozhilla.

3.

Kakero napravuighno paršephe, laisti prau, ofu iest doneš
kabeš paršephe, taku iest prassen Boga ožheta, sijn,
jenu suetiga duha. da tu suetu paršephe kedu karkhiga,

Besedilo št. 3 – Poduk prisežnikom in prisežni obrazec o resničnosti izpovedbe
(čas in kraj nastanka predloge neznana, zapis nastal kmalu po 5. 6. 1704 v Kamniku)

Slouenska Prizhna Perfsega

Perfsega, Ketera ima enimu Slehernimo, preiden on Perfseshe, naprei dershana biti.

Ta parui perst, ali paucz pomeini Boga ozheta. Ta drugi Boga sÿnu, ta Treiti Boga suetiga Duha. Ta dua druga doli nagnena ali polloshena parsta, ta parui doli obernen parst pomeni to dusho, Kir ie ona Skriuna notre⁷⁴ v tem tellefsu, Mifinz pomeini tu tellu, Kateru ie pershlu ste semle: ienu supet v to semlo poide: satega Volla tu tellu pruti ti dushi maiheno more shtimano biti, per ti Roki se pa sastopit more en sam edini Buh stvarnik Nebefs ienu semle:

1.

Kateri Zhlovak taku Naurednu parfseshe, ienu ie niemu samimu toku saurash, de eno Keruizhno perfsego sturÿ, taisti parfseshe U take vishe, taku on prau, oku iest Keruizhnu parfseshem, taku profsem iest Boga Ozheta, Sÿnu, Jenu suetiga duha, to sueto Zeillo Troÿzo Boshio, de iest odlozhen bodem od gmaine, ienu dobrute Sute Karshanske Zerkue, od gmaine Vfsih suetnikou, inu od Zeilliga Karshanstua, Jenu de taista dobruta meni bode Kenimu sgubleinu Moje Boge Dushize, tellefsa, ienu Keruÿ.

2.

Ta na prauizhni Zhlovak parfseshe, Koker bi on dial, oku iest donefs Keruizhnu parfseshem, taku pomagaj Buh Ozhe, sÿn, Jenu Sueti Duh, de taisti meni nigdar htroshtu napridi v tim Zhafsu ienu Vrri, Kader she bode moia Boga Dushiza od Moiga tellefsa lozhilla.

3.

Kateri naprauizhnu parfseshe, taisti prau, oku iest donefs folsh parfseshem, toku iest profsem Boga ozheta, sÿnu, Jenu suetiga Duha, de tu suetu reishnu tellu Nashiga Gospuda Jefsufsa Christufsa, niega na isrezhena Milost, niega nadolshnost, sueti Keruau i puth: niega Britkust, terpleine, teska smert, Jenu nadolshna Martra bodi na meni Bugimu Greishniku Sgublena, ienu odlozhena vſselei, ienu vekumai.

4.

Leta, Kir folsh parfseshe, taifti prau, oku iest donefs folsh parfseshem, toku bodi moia dusha, Katera se sastopi per tem Zhetartim parstu, ienu moie tellu /:

Kateru se pak sastopi per tim Mallimu mefinzu uekumai ukopp fardamanu na sodni dan, Kader iest naprauizhin Zhlovak stau bodem pred tim Ostrim Jenu tardim Rihtariam, Katerimo nishter Skriunu nei, Jenu iest bodem oduershen, ienu od lozhen od tih prauizhnih, Jenu obropan tiga pogleda, ali oblizhia Boſhÿga, Nafsiga Isuelizharia Jefsufsa Christufsa Vſselei, ienu Nimer.

Slovenska prična prsega

Prsega, ketera ima enimu slehernimo, prejden on prseže, naprej držana biti.

Ta parvi prst ali pauc pomejni Boga Očeta, ta drugi Boga Sinu, ta trejti Boga Svetiga Duha, ta dva druga doli nagnena ali položena parsta, ta parvi doli obrnen parst pomeni to dušo, kir je ona skrivna notre v tem telesu. mizinc pomejni tu telu, kateru je pršlu s te zemle jenu zupet v to zemlo pojde, za tega vola tu telu pruti ti duši majheno more štumano biti, pr ti roki se pa zastopit more en sam edini Buh stvarnik nebes jenu zemle.

1.

Kateri človak taku navrednu parseže jenu je njemu samimu toku savraš, de eno krvično prsego sturi, taisti prseže v take viže, taku on pravi, oku jest krvično prsežem, taku prosem jest Boga Očeta, Sinu jenu Svetiga Duha, to Sveto cejlo Trojico Božjo, de jest odločen bodem od gmajne jenu dobrute svete karšanske Cerkve, od gmajne vsih svetnikov inu od cejlga karšanstva, jenu de taista dobruta meni bode k enimu zgublejnu moje boge dušice, telesa jenu krvi.

2.

Ta napravični človak prseže, koker bi on djal, oku jest dones krvično prsežem, taku pomagaj Buh Oče, Sin jenu Sveti Duh, de taisti meni nigdar h troštu na prid i v tim času jenu uri, kader se bode moja boga dušica od mojga telesa ločila.

3.

Kateri napravičnu parseže, taisti pravi, oku jest dones folš parsežem, toku jest prosem Boga Očeta, Sinu jenu Svetiga Duha, de tu Svetu Rešnu Telu našiga Gospuda Jezusa Kristusa, njega naizrečena milost, njega nadolžnost, sveti krvavi put, njega britkust, trplejne, teška smrt jenu nadolžna martra bodi na meni bugimu grejšniku zgublena jenu odločena vselej jenu vekumaj.

4.

Le-ta, kir folš parseže, taisti pravi, oku jest dones folš parsežem, toku bodi moja duša, katera se zastopi pr tem četartim parstu jenu moje telu, kateru se pak zastopi pr tim malimu mezincu vekumaj vkop fardamanu na sodni dan, kader jest napravičin človak stau bodem pred tim ostrim jenu tardim rihtarjam, katerimo ništer skrivnu nej, jenu jest bodem odvržen jenu odločen od tih pravičnih jenu obropan tiga pogleda ali obličja Božjiga našiga Izveličarja Jezusa Kristusa vselej jenu nimer.

⁷⁴ Prvotno *notre*, nato popravljeno *notre*.

<i>Windischer ajdt.</i>	[Slovenska prisega]
Jest N. et N: oblubim, Jenu parfseshem gospud Bogu Nebeshkimu, de iest utei rezhi, Kar sem sedai ta dan Keni prizhi naprei postaulen, ienu uprashan bodem, Ozhem to prauo Zhisto Boshio refsni zo poueidati, Nebeno Karuizo noter meishati, ni enimu, ni drugimu sa periatelstuu, ali saurashtuu, ali nitta vole per=loshiti, ali vseti, Koker bi tu smishlenu moglu biti, temuzh moie prizhuuaine po praui rifsni zo toku dati, Koker enimu poshtenimu Karshanskimu Zhloueiku se spodobi, Jenu Jest na sodni dan pred Gospud Bogam Ozhetam Nebeshkim bodem mogel odgouar dati, toku meni Gospud Buh pomagaj, ta zhasitita prefš Vfsiga Madesha Spozheta Diuiza Mati Boshia Maria, Jenu ufsi lubi suetniki Amen.	Jest N. et N. oblubim jenu parsežem Gospud Bogu nebeškimu, de jest v tej reči, kar sem sedaj, ta dan k eni priči naprej postavljen jenu prašan bodem, očem to pravo, čisto Božjo resnico povejdati, Nebeno karvico noter mejšati, ni enimu ni drugimu za prijateljstvu ali savraštvu ali nita ⁷⁵ vole prložiti ali vzeti, koker bi tu zmišlenu moglu biti, temuč moje pričuvajne po pravi risnici toku dati, koker enimu poštenimu karšanskimu človejku se spodobi jenu jest na sodni dan pred Gospud Bogam Očetam nebeškim bodem mogel odgovar dati, toku meni Gospud Buh pomagaj, ta častita brez vsiga madeža spočeta Divica Mati Božja Marija jenu vsi lubi svetniki. Amen.

Črkopis besedila je v primerjavi s prejšnjima dvema bližje knjižni bohoričici. Tako je šumnik č dosledno zapisan kot *zh* (*Ozbeta*, *Zhlouk*), š in ž pa kot *sh* (*btroshtu*, *perfseshe*).⁷⁶ Soglasniška skupina šk se pod nemškim vplivom pojavlja tudi kot *sk* (*teska*), začetni k v lastnem imenu Kristus kot latinski in nemški *ch* (*Christufsa*), ni pa več latinskega grafema *z* za fonem č ter nemškega *sch* za š in ž. Dvočrkje *fs* ponazarja sičnik s (*Nebefs*) in le izjemoma z (*Jesufsa*).

V jezikovnem pogledu kaže to besedilo med vsemi največ dolenjskih potez. Izrazita je raba dolenjskega refleksa jata (*prejden*, *pomejni*, *trejti*, *cejlo*, *cejliga*, *človejka*, *grejšniku*, *mejšati*, *povejdati*), u-ja za prvotni dolgi o in druge o-je (*tu telu*, *kateru je pršlu*, *mejhenu*, *zupet*, *telu*, *pruti*, *sturi*, *Buh*, *dobruta*, *Gospuda*, *tu svetu resnu telu*, *krvavi put*, *britkust*), močno je akanje (*parst*, *parvi*, *sauras*, *napravični*, *parsežem*, *naizrečena*, *nadolžnost*, *tardim ribtarjam*, *karšanskimu*), enkrat pa uporabljena značilna nikalnica *nej*. Na nekaterih mestih lahko sklepamo, da gre za jezikovni poseg prepisovalca. Tako se tožilnik besede *Buh* glasi *Boga*, prislov *tako* pa se pojavlja v oblikah *taku* in *toku*, a med obema ni vedno mogoče zanesljivo paleografsko razlikovanje. Zapis edinega opisnega deležnika se ravna po sodobni ujevski fonetični izgovorjavi: *stau*.

IV) Slovenske prisege na poli v dodatku h knjigi

Prisege na posebni poli na koncu knjige predstavljajo svojevrsten fenomen med ohranjenimi slovenskimi uradovalnimi besedili iz zgodnjega novega veka. Enajst prisežnih besedil pomeni namreč največjo koncentracijo slovenskih uradovalnih

besedil sploh, zavidanja vreden pa je tudi skupni obseg skoraj 8.000 znakov. Če temu dodamo še zanimivo vsebino in ugotovitev, da gre pri večini besedil za doslej neizpričano vrsto prisege v slovenščini, lahko sklenemo: dodatek k Raspovi knjigi je pomemben prispevek k odkrivanju starejše uradovalne slovenice, in to ne le iz prve polovice 18. stoletja, obdobja, v katero zapisi spadajo.

Polo s skupaj štirinajstimi besedili so Raspovi knjigi dodali, ko je bil foliant že skoraj povsem popisan in so že kakšnih petnajst let vanj vpisovali le še izjemoma. Vsebinsko vsekakor sodi h knjigi, saj se povsem sklada z njenim namenom – biti predloga uradovalnemu besedilom. Iz vsebine zapisov je vidno, da so nastali v kamniškem župnišču in tam so bili po 23. decembru 1739 tudi prepisani. Ta datum vsebuje mlajša od dveh datacij priseg – druga je 19. januar 1728 –, skupaj pa razkrivata okvirni čas nastanka predlog. Prepis vseh štirinajstih predlog je sočasen, razen morebiti zadnjega, nemškega zapisa prisežnega poduka, in je delo iste, neidentificirane roke. Gotovo je le, da rokopis ne pripada nobenemu od kamniških duhovnikov, ki so v štiridesetletnem časovnem razponu (med letoma 1720 in 1760) vodili župnijske matice.⁷⁷ Prepisovalec bi bil lahko laik, morda študent, bogoslovec ali učitelj.

Polja je na gosto popisana z besedili. Razen zadnjega, nemškega, jih uvajajo latinski naslovi ter ponekod tudi latinska razlaga okoliščin priseganja. Slo-

⁷⁵ Prav *mita* (podkupnine).

⁷⁶ Paleografsko razen v primeru *fs* ni mogoče z gotovostjo razlikovati med malim s in visokim s (*l*), zato sta transkribirana enotno kot s.

⁷⁷ Prim. NŠAL, ŽA Kamnik, rojstne matične knjige 1710–1727, 1727–1738, 1738–1752, 1753–1760, poročni matični knjigi 1712–1744 in 1745–1769, mrliške matične knjige 1701–1731, 1731–1747 in 1747–1765. – Matične knjige so vodili kaplani in sami vpisovali vanje tudi redke primere, ko je krščeval, poročal ali pokopaval župnik. Rokopis kaplana Gregorja Žerovnika sicer precej spominja na pisavo na poli, se pa od nje v nekaterih bistvenih podrobnostih opazno razlikuje. Komu pripada pisava, ni bilo mogoče ugotoviti niti na podlagi raznih spisov župnijske proveniencije (prim. NŠAL, ŠAL/Ž, fasc. 111, Kamnik 1656–1835).

venske prisega si brez prekinitve sledijo od prve do tretje strani (pag. II/173–175), na tretji strani spodaj je prisega v nemščini (pag. II/175) in na zadnji, četrti, regest latinske prisega ter nemški poduk za prisežnike s promisorno prisego (pag. II/176). Od enajstih slovenskih prisežnih besedil se jih osem nanaša na sklenitev zakonske zveze. Pri tem gre za različne podzvrsti priseg. Prav tako zadevata poroko edina nemška prisega in regest latinske, tri slovenske prisega pa so klasične sodne, nastale pri patrimonialnem sodišču kamniške župnije.

Skladno s potrebami – služiti kot predloga oziroma obrazec – so prisežna besedila največkrat vsebinsko reducirana, tako da so izpuščeni nekateri ali sploh vsi osebni podatki. Niti ena prisega v zvezi s sklenitvijo zakonske zveze, razen latinskega regesta, ne vsebuje vseh podatkov iz predloge. Nekateri osebe so navedene z imenom in priimkom, druge le kot N. N. in s stanovsko oznako (vdovec, kamniški meščan, meščan in čevljarski mojster), poleg omenjenega regesta je samo ena prisega datirana. Geografsko lociranje predlog sta omogočili omembi Kamnika in kamniškega meščana, kot izhodišče za določitev časa nastanka predlog pa sta, kot že rečeno, bili edini dataciji (iz let 1728 in 1739). Na tej podlagi je bilo iz poročnih matičnih knjig mogoče ugotoviti identiteto prisežnikov večine priseg in natančen datum zapisa. Prisežnik in datum sta pri nekaterih bolj ali manj verjetna, povsem neidentificirana pa ostajata samo v enem primeru. V veliki meri je to zamudno delo olajšalo dejstvo, da so kamniški duhovniki v poročni matici skrbno navajali, ali je kateri od mladoporočencev s prisego dokazoval neporočenost. Takšnih zapisov je v poročni knjigi sicer precej več, kot se je ohranilo prepisov samih priseg v dodatku k Raspovi knjigi.

Časovni okvir nastanka besedil je druga petina 18. stoletja. Ohranjene slovenske prisega v zvezi s poroko so nastale v desetletju med letoma 1726 in 1736, nemška leta 1726 in zadnja, znana le v latinskem regestu, konec leta 1739. Poleg teh priseg vsebuje pola še tri sodne prisega, zapisane pri poslovanju župnijskega patrimonialnega sodišča. Glede na omenjanje letnic in časovne oddaljenosti od dogodkov sta dve nastali leta 1724 ali 1725, za datacijo tretje pa ni oprijemljivih podatkov. Upoštevaje časovni okvir nastanka preostalih priseg in skupne poteze s prisego iz leta 1732 (št. 7) jo lahko okvirno umestimo v čas okoli leta 1730. Da so vse tri sodne prisega resnično nastale pri župnijskem in ne pri kakšnem drugem patrimonialnem sodišču, dokazujeta imeni ključnih, toženih oseb.

Odkritje osmih priseg v zvezi s sklenitvijo zakonske zveze je neprimerno dragocenejše od od-

kritja treh sodnih. Prvič, predvsem ker ta vrsta priseg v slovenskem jeziku doslej še ni bila izpričana, in drugič, ker so besedila tudi po vsebini zanimiva. Šlo je za priseganje pred kamniško župnijsko duhovščino. Prisežnik je zase ali za drugo osebo dokazoval samski stan in s tem pravico do sklenitve poroke, v dveh primerih pa za očiščevalno prisego zaradi očitane dejanja, ki je veljalo za zadržek za sklenitev zakonske zveze. Priseči so morali predvsem tisti bodoči zakonci, katerih življenjskih zgodb okolica ni dobro poznala, ker so bodisi prišli od drugod bodisi bili daljši čas odsotni. Med odsotnostjo bi se lahko poročili in nato svoj zakon prikrili, da bi lahko vnovič stopili pred oltar. Da bi preprečila tovrstne goljufije, je cerkvena oblast od njih zahtevala, da svojega samskega oziroma vdovskega stanu ne dokažejo samo s pisnim potrdilom, temveč tudi z dokazno prisego.

Okoliščine priseganja v Kamniku najbolj poznamo iz kronološko zadnje prisega, datirane konec leta 1739, katere regest navaja imena treh laikov v vlogi prič. V sami poročni matici osebe, navzoče pri prisegah, niso navedene, ampak se zgolj ponavlja obrazec, da je bila prisega opravljena pred kamniškim župnikom po pisnem naročilu arhidiakona iz Mengša.⁷⁸ Prisega so sicer nastale v obdobju župnikovanja Maksimilijana Leopolda Raspa (1700–1742), vendar ni nujno, da je bil župnik prav pri vseh prisežnih dejanjih tudi navzoč.

Vse kamniške prisega v zvezi s sklenitvijo zakonske zveze sodijo v skupino t. i. dokaznih priseg in jih lahko razdelimo na dva tipa.⁷⁹ Prvi tip predstavljajo potrdilne ali asertorne prisega o samskem stanu moških (*Formula Juramenti Super Statu libero, Juramentum Super Statu Libero, Assertorium*). Takšnih priseg, pri katerih so prisežniki sami pričali o svoji neporočenosti, je pet od skupno trinajstih, in sicer tri slovenske (št. 1, 2, 5), edina nemška za tirolskega priseljenca in prisega za priseljenca z Zgornjega Koroškega, zapisana samo v obliki latinskega regesta. V isti tip priseg o samskem stanu sodi edina prisega ženske (št. 8); nanjo se vsebinsko navezuje prejšnja prisega (št. 7). Z njo je prisežnik, kamniški domačin, potrdil navedbe prisežnice o njeni neporočenosti, potem ko jih je po naročilu preveril pri tretjih osebah v njenem prejšnjem kraju bivanja. Podobno, vendar brez dodatnega preverjanja dej-

⁷⁸ Npr. 27. 11. 1726: "per Corporale Juramentum in manibus D. Plebani hujus parochiae Stainensis legitime emissum ex commissione á Reverendissimo Dno Archi-Diacono in scriptio Monspurgi".

⁷⁹ O tipih objavljenih starejših slovenskih priseg gl. Ribnikar, *Slovenske podložniške prisega*, str. 31; Košir, *Prisega v slovenščini*, str. 6–7.

stev, je drugi domačin pričal o samskem stanu svojega priseljenega znanca. Ta prisega ima sicer naslov *De Credibilitate Testis*, tj. o verodostojnosti priče (št. 6). Drugi tip, očiščevalno prisego, predstavljata primera prisega moškega, da pred ovdovitvijo ni prešuštoval z žensko, s katero je zdaj nameraval stopiti v zakon (št. 4), in prisega ženske v zvezi z drugim poročnim zadržkom, sorodstveno povezanostjo z zaročencem (št. 9).

Nekatere teh priseg, povezanih z nameravano poroko, so v vsebinskem pogledu nadvse zanimive, druge manj. O mobilnosti pripadnikov nižjih slojev zelo zgovorno priča primer odsluženega vojaka Primoža Sirka (št. 1), rojenega v župniji Čemšenik. Leta 1726, ko se je hotel v Kamniku drugič poročiti, je prisegel, da se ni oženil, odkar mu je pred enajstimi leti v Zagorju ob Savi umrla žena. Priložnosti za poroko mu ni manjkalo, saj se je medtem kar nekaj let kot vojak mudil na Siciliji, v Španiji in Italiji.⁸⁰ Zaradi enakega razloga, dolgotrajne odsotnosti in nepoznanosti v kamniškem okolju, je moral dobro leto pozneje (1728) priseči Ožbolt Štrikar (št. 2), vrvarski pomočnik, po rodu iz starološke župnije. Od mladih let je namreč po cehovskem običaju veliko potoval (*po navade tega handtverka hodou inu rajžou*) in videl poleg Kranjske Štajersko, Koroško ter druge v prisegi neimenovane dežele. Manj zgovorna je prisega (št. 5), ki jo s pridržkom pripisujemo Tirolcu Francu Kolbu, kamniškemu meščanu in čevljarskemu mojstru (1735). Od kod je izviral, prisežno besedilo ne omenja, ampak govori le o "mojemu domu". Bodoči ženin gotovo ni videl toliko sveta kot prejšnja dva, saj navaja samo Ljubljano in Kranj. Če je bil prisežnik res omenjeni Kolb, kot sklepamo glede na stan in poklic, ki sta enaka v poročni matici kot v prisegi, je vsekakor zanimivo, da je kot Tirolec prisegel slovensko. Drugače kot prejšnja dva prisežnika ni pričal le o svoji dotedanji neporočenosti, ampak tudi, da nikjer na svoji življenjski poti ni nobeni ženski niti obljubil zakona.

Enakega tipa sta edina prisega v nemščini in latinski regist prisega iz leta 1739. Oba prisežnika sta bila tujca, od katerih je prvi potrjeno prisegel nemško in drugi zelo verjetno.⁸¹ Prvi, krojač Johann Georg Aicher iz Halla na Tirolskem, se je prej

mudil na Koroškem in v drugih neimenovanih krajih, tovrstne podatke pa pogrešamo pri drugem, mizarskem pomočniku Leonardu Kofflerju iz St. Petra pri Millstattu na Zgornjem Koroškem. Oženil se je sicer v Moravčah, a je zaradi neznanega razloga prisegel v Kamniku.

Zelo zgovorna je prisega Barbare Žagar iz leta 1732 (št. 8), ki poleg pričanja o neporočenosti razkriva domala detektivsko zgodbo o prisežničini lažni preteklosti. Nekaj dodatnih podatkov, iz katerih dobimo še popolnejšo sliko o tem, kaj vse se je z Barbaro dogajalo, je mogoče najti pri vpisu njene poroke v poročni matici, v kateri je celotna zgodba popisana kar na poldrugi strani. Barbara je bila doma iz Črne v vikariatu Nevlje in je zadnjih osem let živela v Kamniku, kamor je prišla noseča iz Novega mesta. Pri otrokovem krstu se je zlagala, da je poročena, ter navedla izmišljene podatke o očetu, sicer resnični osebi. O smrti svojega domnevnega moža je malo zatem predložila celo ponarejeno pismo. Toda ko si je po osmih letih res našla ženina, sina kamniškega meščana, ni mogla zadovoljivo dokazati svojega vdovstva in je nazadnje razkrila resnico, da sploh nikoli ni bila poročena. Odtlej ji kamniški duhovniki niso več verjeli na besedo, ampak so zahtevali trdne dokaze o resničnosti njenih izjav. Barbaro so ponje napotili v Novo mesto ter ji za spremstvo dodelili kamniškega meščana in krojača Jurija Koželja. Ker pa sta od tam prinesla zgolj pisno pričanje nekega zasebnika, je moral o tem, kar je v Novem mestu slišal, v kamniškem župnišču posebej priseči tudi Koželj (št. 7). Izpovedal je, da so ena ženska in trije moški, vsi meščanskega stanu, pričali, kako je bila Barbara v Novem mestu res samska in brez zaročenca ter da se je v svoj kraj vrnila v blagoslovljenem stanju. Šele Koželjeva prisega je zadoščala, da so pretkano Barbaro v Kamniku pripustili k poroki, dan pred poročnim obredom pa se je morala zaradi lažnih navedb najprej spokoriti pri nedeljski maši.

Z dokazovanjem svojega samskega stanu je imel precej manj težav Andrej Hariš iz Naklega, ki se je v Kamniku poročil istega leta 1732. Zadoščalo je namreč, da je njegovo neporočenost pod prisego potrdil verodostojni kamniški meščan in njegov soimenjak Andrej Koželj (št. 6).

Povednejši sta obe očiščevalni prisegi. V prvem primeru (št. 4) je, kot lahko sklepamo le po imenu bodoče neveste in vdovskem stanu prisežnika, morda prisegel vdovec Jurij Kessel (1736). Nekdo ga je moral dolžiti prešuštva, češ da je še za življenja svoje žene imel razmerje z žensko, s katero je zdaj kot vdovec želel stopiti v zakon. Jurij je vse obtožbe pod prisego zanikal, prav tako tudi, da bi

⁸⁰ Primož Sirk v tem času ni bil edini odsluženi "španski" vojak v Kamniku. 8. marca 1715 so tu krstili nezakonskega sina nekega Jožefa, "Cuiusdam Militis Hispanici", rojenega v samem mestu (NŠAL, ŽA Kamnik, R 1710–1727).

⁸¹ Da je bilo drugo prisežno besedilo nemško in ne slovensko, pričajo v nemščini napisani osebni podatki Leonarda Kofflerja v sicer latinskem registu: "*Tischler gessell gebürtig v St. Petter Negst am Müllstatt in ober Carenden*".

svoji sedanji izvoljenki že prej obljubljal zakon. Da bi bilo zadoščeno pravici, je morala priseči še njegova zaročenka, vendar besedilo njene prisege ni ohranjeno. V drugem primeru (št. 9) je prisegla neznana ženska, katere identiteta je ostala neugotovljena, ker se morda sploh ni poročila ali pa pred oltar ni stopila v kamniški župniji. Priznala je, da je s svojim izvoljencem imela spolne odnose, saj je bilo bržčas že opaziti sad njune "prepovedane" ljubezni. Težave pa so nastale, ker sta bila v nekakšnem sorodu, saj je to predstavljalo zadržek za sklenitev zakonske zveze. Bodoča nevesta je pod prisego zatrjevala, da je sicer slišala o nekem sorodstvu (*de be mejd name ena zaveza inu švogrja imela bite*), da pa se svojemu Matiji ni vdala zato, da bi laže izposlovala dispenzo za sklenitev zakona, ampak naj bi jo premagala zgolj človeška slabost.

Druga tri slovenska prisežna besedila so klasične sodne prisege. Dve (št. 10 in 11) se nanašata na domnevno odtujitev denarja, ki ga je neki Hanže Orehek shranil med žito v hiši svojega sosedu Gašperja Majdiča, kamniškega župniškega podložnika. Prvi je prisegel tožnik Orehek, da ne toži po krivem (*Juramentum Calumniae*), za njim pa je obdolženi Majdič dal očiščevalno prisego (*Juramentum purgatorium*), da o izginulem denarju ne ve ničesar. Med slovenskimi besedili na priloženi poli Raspove knji-

ge je prav Majdičeva prisega najdaljša, a predvsem zaradi obsežne zaključne formule. Nasprotno je med najkrajšimi prisega tožnika Janeza Klandra (št. 3). Ta je župniškega podložnika Andreja Rožiča dolžil, da mu, čeprav zatrjuje nasprotno, ni vrnil ovac, ki jih je imel Klander pri njem v reji. Iz priseg sicer ni vidno, da bi bila obdolženca podložnika kamniške župnije, urbarji za ta čas, ki bi to nedvoumno potrdili ali ovrgli, pa niso ohranjeni. Toda okoliščine in drugi podatki jasno kažejo, da je šlo res za podanika župniškega gospodstva. Priimka obeh obdolžencev sta namreč izpričana pri župniških podložnikih na Moravškem, in sicer v starejšem župniškem urbarju za obdobje 1688–1701 in mlajšem terezijanskem katastru okoli leta 1750. Še več, osebe, ki v prisegah nastopajo, so v dvajsetih letih 18. stoletja potrjeno živeli v moravški župniji; o tem namreč pričajo tamkajšnje matične knjige.

Slovenske prisege so v nadaljevanju objavljene po enakih načelih kakor prejšnja besedila, prevodi latinskih naslovov pa se skušajo čim bolj zvesto držati izvornika. Pri tem je treba poudariti, da se nekateri naslovi nekoliko odmikajo od vsebine prisege (npr. št. 6 in 10). To gre pripisati dejstvu, da jih je, kot vse kaže, dodal šele neznani prepisovalec. Identifikacija oseb in čas nastanka posamezne prisege so sproti utemeljeni v opombah.

Prisega št. 1: Primož Sirk, Kamnik, 26. 11. 1726⁸²

Prisega ženina o samskem stanu

Formula Juramenti Super Statu libero

[Prisežni obrazec o samskem stanu]

Jest Primus Sirk is Tshemsheniske fare rojen obdonkan Soldat vdovez Resnizo strim inu pershesem eno prauo Reshnizno persego Gospud Bogu vsiga Mogoznimu skusi ta sueti Euan=gelium Boshie, De Jest, po tem Kar je Moja sakonska shena ursula ta Druge Dan Karstnika Mefseza pred enaistem v Sagorske fare smert strila : nišim se per nobene Druge shenske persone ne v lashke Deshelle, ne v Sicilie, ne na pote, Kir sim iest v mojo Deshello nasai rai=shou, ne vnabednem Drugim Kraje, ne tude v te Spanske Deshelle, Ker sem is lashke Deshelle nasai pershou, oshenou alli skotero porozau : ampak usellei v Douskem stane ostau, Koker se she Do te ure snaidem inu tu Jest toku etc.

Jest, Primož [Primus] Sirk iz čemšeniške fare rojen, obdonkan soldat,⁸³ vdovec, resnico strim inu prsežem eno pravo resnično prsego Gospud Bogu Vsigamogočnimu skuzi ta sveti evangelium Božje, de jest, potem kar je moja zakonska žena Ursula [Ursula] ta druge dan karstnika meseca⁸⁴ pred enajstem⁸⁵ v zagorske fare smrt strila, nisim se pr nobene druge ženske persone, ne v laške dežele, ne v Sicilije, ne na pote, kir sim jest v mojo deželo nazaj rajžou, ne v nabadnem drugim kraje, ne tude v te španske dežele, ker sem iz laške dežele nazaj pršou, oženou ali s katero poročau, ampak vselej v dovskem⁸⁶ stane ostau, koker se še do te ure znajdem. Inu tu jest toku etc.

⁸² Primož Sirk, vdovec in vojak, odpuščeni župljan župnije Čemšenik (*viduus miles dimmissus Parochianus Zhemshenikensis*), je po navedbi v kamniški poročni matici prisegel 26. novembra 1726, dan prej, preden se je priženil k vdovi Doroteji v Volčji Potok (NŠAL, ŽA Kamnik, poročna matična knjiga 1712–1744, 27. 11. 1726).

⁸³ Odpuščen vojak, iz nem. abgedankter Soldat.

⁸⁴ *Krstnik* = kresnik, manj znano ime za junij (prim. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, str. 465).

⁸⁵ Manjka beseda (*pred enajstim*) *leti*.

Prisega št. 2: Ožbolt Štrikar, Kamnik, 19. 01. 1728⁸⁷	
Prisega ženina o samskem stanu	
Juramentum Super Statu Libero 19. Januar: 1728 Jest Oswalt Jacoba Strikarja Sakonske Syn is Loshke fare rojen, Salarske gefsell Resnizo strim inu Pershesem eno prauo Reshnizno Pershega Bogu vsiga Mogozhnimo skuse ta Sueti Euangelium Boshje, De Jest od Moje Mladosti noter Da sadaine ure vfselei sim biu inu ostau Ledig stanu toku, De Jest Do seh Malu nifsem nikoli s Nabene sensko persono v sakon stopou, ali se sarozhou bode vte Moje Krainske Deshelli, bode v Stajerske, Koroshke, ali Drugi Dsheli, Kir sem Jest po nauade tega Handtverha hodou, inu raishou, inu tu Je toku Reshniznu, Koker bom Jest mogou na sodni Dan pred tem oistrim Bofym Sodnikam Xtufam Jesufam sposnate, inu odgover Date, toku Meni Gospod Bug pomagei inu ta zhastita bres usiga Madesha Spozeta Boshia Mati Diuiza Maria, inu vsi isvoleni Bofie na Moi pofsledni Zhaf Keder se bo moja v Boga Dusha od tega greshniga Telefsa lozilla Amen. Et his Dictis tangit illis tribus Digitis erectae et Dexteræ manus sacra Evangelia. Emisit Juramentum 19. Januar: 1718 hora 8 Matutina in presentia Domini et Domini ad hoc⁸⁸	[Prisega o samskem stanu 19. januarja 1728]⁸⁹ Jest, Ožbalt [Osvald], Jakoba Štrikarja zakonske sin, iz loške⁹⁰ fare rojen, zalarske gesel,⁹¹ resnico strim inu prsežem eno pravo resnično prsega Bogu Vsigamogočnimo skuze ta sveti euangelium Božje, de jest od moje mladosti noter da sadajne ure vselej sim biu inu ostau ledig stanu, toku de jest dosehmalu nisem nikoli z nabene žensko persono v zakon stopou ali se zaročou, bode v te moje krajnske deželi, bode v štajerske, koroške ali drugi deželi, kir sem jest po navade tega handtverha⁹² hodou inu rajžou. Inu tu je toku resničnu, koker bom jest mogou na sodni dan pred tem ojstrim Božjim sodnikam Kristusam Jezusam spoznate inu odgover date. Toku meni gospud Bug pomagej inu ta častita brez vsiga madeža spočeta Božja Mati Divica Marija inu vsi izvoleni Božje na moj posledni čas, keder se bo moja uboga duša od tega grešniga telesa ločila. Amen. [To rekši se s tremi prsti iztegnjene desne roke dotakne svetega evangelija. Prisego je opravil 19. januarja 1718⁹³ ob 8. uri zjutraj v navzočnosti gospoda in gospoda]

⁸⁶ Vdovskem.

⁸⁷ Vrvar Ožbalt Štrikar, sin Jakoba Štrikarja, se je po poročni matici oženil 1. februarja 1728 z Magdaleno, vdovo kamniškega meščana Primoža Dimica; kot datum prisege je sicer tu naveden 13. januar (NŠAL, ŽA Kamnik, poročna matična knjiga 1712–1744, 1. 2. 1728).

⁸⁸ Nadaljevanje manjka. *Ad hoc* – za to – se nanaša na gospode, ki so jih prosili za priče.

⁸⁹ Prvotna letnica 1718 je bila popravljena v 1728.

⁹⁰ Loška župnija je v tem času pomenila župnijo Stara Loka, v katero je spadal tudi mestni vikariat Škofja Loka. Krsta Ožbalta Štrikarja ni najti ne v staroloških ne v škofjeloških krstnih maticah, prav tako ne priimka Štrikar (NŠAL, ŽA Škofja Loka, indeks rojstnih matičnih knjig 1623–1736; ŽA Stara Loka, indeks rojstnih matičnih knjig 1613–1790). V škofjeloških maticah se je med letoma 1668 in 1708 pojavljal le sorodni priimek Štrikovec (20. 1. 1668, 1. 1. 1672, 7. 3. 1708). Vse kaže, da je bil Ožbolt šele prvi nosilec priimka Štrikar, ki ga je dobil po svojem vrvarskem poklicu. Od kod natanko je bil Štrikar doma, kamniška poročna matica ne razkriva.

⁹¹ Vrvarski pomočnik, iz. nem. Sailergesell.

⁹² Obrt oz. ceh, nem. Handwerk.

⁹³ Prepisovalska napaka; letnica bi morala biti enaka kot zgoraj: 1728.

Prisega št. 3: Janez Klander, Kamnik, okoli 1730⁹⁴	
Prisega tožnika	
Formula Juramenti contra Andrea Roshiz 7 oves per 2 annos in educationem à Joanne Klander habuerit.	[Prisežni obrazec zoper Andreja Rožiča, ki naj bi imel dve leti v vzreji sedem ovac Janeza Klandra]
Jest Joannes Klander Miha Geriupv lampreht Refsnizo strim, De taiste sedem ovaz Kateri sem Jest pred treme alli Zhuetermi letemi Andreo Roshize na Rejo Dau, je on Roshezh Dve lete persebe na Reje jemou, inu jech ni meni ob le temo peruemo letu Koker on prauē nasai is reje Dau, inu jest to prov vem, Dokler sem jest per Anshete Klandre taiste Due lete u shlusbe biu. Etc. etc.	Jest, Janez [Joannes] Klander, Miha Gerjupu lampreht, ⁹⁵ resnico strim, de taiste sedem ovac, kateri sem jest pred treme ali čvetermi letemi Andrejo Rožiče na rejo dau, je on Rožec dve lete pr sebe na reje jemou, inu jeh ni meni ob le-temo prvemo letu, koker on prave, nazaj iz reje dau, inu jest to prov vem, dokler sem jest pr Anžete Klandre taiste dve lete v službe biu. Etc. etc.
Prisega št. 4: morda Jurij Kessel, Kamnik, 8. 2. 1736⁹⁶	
Prisega ženina, da pred ovdovitvijo ni prešuštvoyal s sedanjo nevesto	
Pro duobus Sponsis ratione Impedimenti Criminis	[Za dva zaročenca zaradi zadržka prešuštvovanja]
Jest NN: v Dovez refsno strim, inu pershesem Bogu Vsigamogozhnimu eno pravo Suesto peršego, De Jest moja sedaino prizhe stojezho Nevesto Mizo Koshesko ta ves Zhas Dokler ie moja ranza shena N. shiva bla nekoli nišim mešenu Sposnal, alli snio to prešestvo Dopernafsal, inu nie, De Jo po smerte Moie shene N. N. ozhem sa sheno usete, obetou, alli oblubou, Inu to Jest toku Resnizhnu pouem, inu prizham, Koker bom Jest Mogou na sodni dan pred tem oistrim Bofsiem Sodnikam Christufsam sposnate inu odgouor Date. Toku Mene Gospud Bug pomagei /: tangat sacra Euangelia licet super Euangelys/ in ta zhestita Bres usiga Madesha Spozheta Mati Bofsia Diuiza Maria, inu vpsi Isvoleni Bofsie na moi pofsledni Zhafs, Kadar se bode Moja Boga Dusha od tega Telefsa lozhila Amen.	Jest, N.N., vdovec, resnico strim inu pršežem Bogu Vsigamogočnimu eno pravo zvesto prsego, de jest moja sedajno, priče stojēčo nevesto Mico Košesko, ⁹⁷ ta ves čas, dokler je moja ranca žena N. živa bla, nekoli nisim mesenu spoznal, ali z njo to prešestvo doprnašal inu nje, de jo po smerte moje žene N. N. očem za ženo vzete, obetou ali oblubou. Inu to jest toku resničnu povem inu pričam, koker bom jest mogou na sodni dan pred tem ojstrim Božjem sodnikam Kristusam spoznate inu odgovor date. Toku mene Gospud Bug pomagej [naj se dotakne svetih evangelijev, dovoljeno je nad evangelij] in ta čestita brez vsiga madeža spočeta Mati Božja Marija inu vsi izvoleni Božje na moj posledni čas, kadar se bode moja boga duša od tega telesa ločila. Amen.
Similiter Jurabit Mulier tribus prioribus Digitis dexterae manus super pectus collocatis dum e converso vir tres Digitos in altum Attollit.	[Podobno bo prisegla ženska s prvimi tremi prsti desne roke, položenimi na prsi, mož pa obratno tri prste dvigne kvišku.]

⁹⁴ V prisegi nastopata dva Janeza Klandra. Prvi je prisežnik Janez, drugi pa Anže, pri katerem je bil omenjeni Janez pred časom v službi. Janez Klander, očitno drugi – posestnik, je bil v dvajsetih letih 18. stoletja izpričan kot poročen moški, ki je prebival v soseski Sv. Trojice nad Moravško dolino (NŠAL, ŽA Moravče, rojstna matična knjiga 1725–1739, 3. 7. 1727). Obdolženec Andrej Rožič je bil v istem času prav tako omenjen v moravški krstni matici, a brez navedbe bivališča (prav tam, 23. 5. 1722), saj matica le izjemoma navaja kraje. Vsekakor je šlo za poročnega gospodarja v isti soseski Sv. Trojice, in sicer v zaselku Uševk, v katerem je imela kamniška župnija dve podložni polovični kmetiji. Priimek Rožič se tu pojavlja kot priimek enega od obeh podložnikov tako v kamniškem župnijskem urbarju 1688–1701 – Tomaž Rožič, kakor v terezijanskem katastru okoli leta 1755 – Jožef Rožič (NŠAL, ŽA Kamnik, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnišča 1688–1701, fol. 67; ARS, AS 174, šk. 222, L 52, župnija Kamnik, No. 12, Individual- und Summari Extract auß dem Urbario Pfarrhoffs Stain, 19. 6. 1755, s. p., V Sheuze; No. 13, Urbarium des Pfarrhoffs zu Stain, s. d., s. p., Ushenze). Priimek tretje osebe v prisegi, Mihe Gorjupa, je bil v dvajsetih letih 18. stoletja v moravški župniji precej pogost, sicer pa se priimka Klander in Gorjup v urbarju in katastru ne pojavljata med kamniškimi župnijskimi podložniki.

⁹⁵ Pomen besede lampreht je nejasen. Odgovora ni dalo niti leksikološko in dialektološko gradivo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša (ISJFR) ZRC SAZU: Leksikološka sekcija, Listkovna kartoteka; Dialektološka sekcija, Zbirka narečnega gradiva za slovenski lingvistični atlas. Vse kaže, da gre za narečno stanovsko ali poklicno oznako (hlapec, pastir?), ki izraža službeno, sorodstveno ali kakšno drugo razmerje Janeza Klandra do Mihe Gerjupa/Gorjupa. Na drugi strani je Lampret oz. Lampert priimek v moravški župniji, ki ga je v tem času nosil družinski oče Miha (NŠAL, ŽA Moravče, rojstna matična knjiga 1725–1739, 18. 12. 1727, 12. 7. 1729). To pomeni, da bi lahko šlo za dvojni kognomen iste osebe: Miha Gorjup(ov) – Lampre(h)t. Toda ker iz latinskega uvoda ni vidno, da bi bil Miha soudeležen kot tožnik proti Andreju Rožiču in bi nastopil kot prisežnik, je moral biti tožnik Janez Klander z njim v drugačnem odnosu: njegov "lampreht".

⁹⁶ Pri identificiranju prisežnika se je bilo mogoče opreti le na podatke, da se je neki vdovec poročil z Mico Kosesko (Košesko, Košesko). V poročni matici bi temu opisu še najbolj ustrezal Jurij Kessel (*Georgius Kessel*), vdovec in meščan iz Kamnika, ki se je 8. februarja 1736 poročil z Mico, vdovo pokojnega kamniškega meščana Jurija Kersova (*Miza dñiti Georgi Kersov*), vendar sta moteči dve dejstvi: težko je uskladiti priimka neveste Koses(ka) – Kersov, poleg tega pa v matici ni navedka o prisegi, čeprav sta po navedbi v Raspovi knjigi prisegla tako ženin kot nevesta (NŠAL, ŽA Kamnik, poročna matična knjiga 1712–1744, 8. 2. 1736).

⁹⁷ Lahko tudi *Košesko* ali *Košeska*.

Prisega št. 5: najbrž kamniški meščan Franc Kolb, Kamnik, 8. 2. 1735⁹⁸**Prisega ženina o samskem stanu**

Item assertorium	[Dalje asertorna prisega]
Jest N. N. Burgar inu shushtarske Moister pershefem etc. De Jest sem sdai ledig stanu inu De Jest nikir ne unabenem Mefstu, ne vlublaine, ne na Moimu Domu, ne v Kraine, ne Dergod, Kir sem Jest moje Dnÿ hodou, nikir nišim nobene Karshenze, alli ledig persone sakon oblubou, mene skatero vsakon stopou, ampak De sem jest rihtig <i>frej</i> inu ledig etc.	Jest N. N., burgar inu šušarske mojster, ⁹⁹ prsežem etc., de jest sem zdaj ledig stanu inu de jest nikir ne v nabenem mestu, ne v Lublajne, ne na mojmu domu, ne v Krajne, ne drgod, kir sem jest moje dni hodou, nikir nisim nobene karšence ¹⁰⁰ ali ledig persone zakon oblubou, mene s katero v zakon stopou, ampak de sem jest rihtig <i>frej</i> inu ledig etc. ¹⁰¹

Prisega št. 6: kamniški meščan Andrej Koželj, Kamnik, malo pred 25. 11. 1732¹⁰²**Prisega priče o samskem stanu ženina**

De Credibilitate Testis.	[O verodostojnosti pričē]
Jest NN: Kamenske burgar etc. pershefsem De Jest tiga prizho stojezhiga Andrea N. Dobre posnam, skoterim sim jest pred ¹⁰³ pou letam v novem Meistu eno Celu leitu biu, inu prizham, De sim ga Jest uselei sa ledig Dershau, Koker so ga tudi Drugi sa ledig Dershalu, inu jest nikoli nisim shlishou, De be on biu skatero shensko persono se oblubou, alli sarozhou, ampak De Jest verjem De Je on <i>frej</i> inu ledig stanu etc.	Jest, N.N., kamenške burgar etc., prsežem, de jest tiga pričō stojēčiga Andreja N. dobre poznam, s koterim sim jest pred pou letam v Novem mejstu eno celu lejtū biu, inu pričam, de sim ga jest vselej za ledig držou, koker so ga tudi drugi za ledig držali, ¹⁰⁴ inu jest nikoli nisim slišou, de be on biu s katero žensko persono se oblubou ali zaročou, ampak de jest verjem, de je on <i>frej</i> inu ledig stanu etc.

⁹⁸ Stan in poklic prisežnika kažeta na kamniškega meščana in čevljarskega mojstra Franca Kolba (*Franciscus Kolb*), sina Genuina in Magdalene, rojenega v mestu Hall v Tirolski grofiji, ki je 8. februarja. 1735 prisegel o svojem samskem stanu in se dan pozneje poročil z Mico, hčerko kamniškega meščana in učitelja Venceslava Götzla (NŠAL, ŽA Kamnik, poročna matična knjiga 1712–1744, 9. 2. 1735). Nekoliko preseneča, da je nemški priseljenec prisegel v slovenščini, vendar ne smemo prezreti, da je prej živel v Ljubljani in Kranju.

⁹⁹ Meščan in čevljarski mojster.

¹⁰⁰ *Krščenica* = dekle (prim. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, str. 480).

¹⁰¹ Uveljavljena formulacija za samski stan, nemško: "richtig frei und ledig".

¹⁰² Gre za poroko Andreja Hariša iz Naklega, kamniškega meščana in krojaškega mojstra, sicer sina pokojnega tržiškega tržana in krojaškega mojstra Andreja Hariša in njegove žene Uršule, ki se je 25. novembra 1732 oženil z Marijo Ano, hčerko kamniškega meščana Gregorja Pančurja. Poročna matica navaja tudi prisego pričē Andreja Koželja (*deposito ab Andrea Cosei juramento credibilitatis de statu caelibatus*), ki je navedenega dne pričal o ženinovem samskem stanu. Prav ta meščan Andrej Koželj se je oženil istega dne kot Hariš, pri tem pa poročna matica navaja, da je bil poprej v službi pri tkalcu Luki Kregarju v Novem mestu. NŠAL, ŽA Kamnik, poročna matična knjiga 1712–1744, 25. 11. 1732.

¹⁰³ Sledi prečrtana beseda.

¹⁰⁴ V izvorniku pomotoma *Dersbalu*.

Prisega št. 7: Jurij Koželj, kamniški meščan in krojač, Kamnik, 16. 02. 1732¹⁰⁵**Prisega priče o samskem stanu neveste**

Item alia formula.

Jest NN: pershefem Bogu vsiga Mogožhnimu etc: De Kir jest sim biu naprosen sto prizho stojezho persono Barbara shagarza vNovo Meiste poite, Koker je nie na loshene blu prizhua=ne perneste, De ona nikoli ni bila tankei porozhena, sim Jest snio tiakei shou, inu tankei Zueterim Prizhe slishou, namrez Simena Homarja Tishlarja, sheno, 2 Ansheta N. 3 Josepha N. 4 Franza N: vse burgarje Novomestne, Kateri so vse prizho mene prizhualo De oni vse Barbaro shagarzo posnajo, inu De ona je¹⁰⁶ v Novem Mestu pred osmim leitam ledig bla, inu ledig oku¹⁰⁷ glich Nosheza od Noviga Mesta prozh u soj Krai shla, inu De ni nikuli v Novem Meisto sarozheniga Mosha imella vletu use sim Jest u Nouem Meistu shlishou od teh Zueteri prizh toku De Jest verjen, de Je to vse toku refsiznu, koker so Prizhe pouedali, Inu letu¹⁰⁸ ie toku resniznu Koker bom jest mogla na sodni Dan pred tem oistrim Bofsým Sodnikam Xifam Jesusam sposnati inu odgouor dati,¹⁰⁹ be Jest glich to Minuto imella umrete, inu pred Boshjo sodbo poklizana bitte, toku men G. Buh pomagei etc.

[Dalje drugi obrazec]

Jest, N. N., prsežem Bogu Vsigamogočnimu etc., de kir jest sim biu naprosen s to pričo stojecho persono Barbara Žagarca v Novo mejste pojte, koker je nje naložene blu pričvane prneste, de ona nikoli ni bila tankej poročena, sim jest z njo tjakej šou inu tankej čveterim priče slishou, namreč Simena Homarja, tišlarja¹¹⁰ ženo, 2) Anžeta N., 3) Jožefa N., 4) Franca N., vse burgarje novomestne, kateri so vse pričo mene pričvale, de oni vse Barbaro Žagarco poznajo inu de ona je v Novem mestu pred osmim lejtem ledig bla inu ledig, oku glih noseča, od Noviga mesta proč v soj kraj šla inu de ni nikuli v Novem mejsto zaročeniga moža imela. Vle-tu vse sim jest v Novem mejstu slishou od teh čveteri prič, toku de jest verjen, de je to vse toku resničnu, koker so priče povedali. Inu le-tu je toku resničnu, koker bom jest mogla¹¹¹ na sodni dan pred tem ojstrim Božjim sodnikam Kristusam Jezusam spoznati inu odgovor dati, be jest glih to minuto imela umrete inu pred Božjo sodbo poklicana bite, toku men G. Buh pomagej etc.

¹⁰⁵ Ozadje Koželjeve prisege, dane dva dni pred poroko Barbare Žagar, je natanko opisano pri vpisu njene poroke v poročni matični knjigi (NŠAL, ŽA Kamnik, poročna matična knjiga 1712–1744, 18. 02. 1732).

¹⁰⁶ Sledi prečrtana beseda.

¹⁰⁷ Sledi prečrtana beseda.

¹⁰⁸ Sledi prečrtana beseda.

¹⁰⁹ Sledi prečrtana beseda.

¹¹⁰ Mizar.

¹¹¹ Od tod naprej je moška slovnična oseba v ženski: *mogla, imela, poklicana*. Razlog je moč ugotoviti na podlagi zaključnih besed naslednje prisege (št. 8), ki jo je istega dne dala Barbara Žagar: *ut supra* – kot zgoraj. Zapisovalec predloge ali prepisa je torej pri obeh prisegah pomotoma uporabil enako sklepno formulo, ker ni pazil, kdaj prisega moški in kdaj ženska.

Prisega št. 8: Barbara Žagar, kamniška priseljenka, Kamnik, 16. 02. 1732¹¹² Prisega neveste o samskem stanu in svojih lažnih navedbah v preteklosti	
Item	[Dalje]
Jest Barbara Shagarza pershesem eno prauo zhisto pershego Bogu Vsiga Mogoznimu, De Jest nikoli nisim is nabenem Mosham ne unovem Meistu, ne dergod porozhena billa, ampak De taistu Dete, is Katerim sim Jest bla pred osmem leittem vezh alli Men is Noviga Meista lefsim vKamnik nosheza pershla, inu jest sadobilla od Eniga Zhloveka is Noviga Meista is Jemenam Janko Gerkoviz, De pak jest taistu Moje dete, Kateriga sem Jest pred osmem leittem letukei v Kamnike rodilla, sem pustilla Kastiti na Andrea Gerzharja Koker na Mizenga sarozheniga Mosha, sem Jest leshnivo, inu Kervizhnu bla se smislila is tega urshoha, De bi Jest na billa straffana Koker se te loterze straffajo, inu de bi jest ne billa ad moje shlahte, sestre, inu sesterniga Mosha, inu Drusih snanzou sa spotuana Jen letu ut supra.	Jest, Barbara Žagarca, prsežem eno pravo, čisto prsego Bogu Vsigamogočnimu, de jest nikoli nisim iz nabenem možam ne v Novem mejstu ne drgod poročena bila, ampak de ta-istu dete, iz katerim sim jest bla pred osmem lejtem, več ali men, iz Noviga mejsta le-sim v Kamnik noseča pršla inu zadobila od eniga človeka iz Noviga mejsta iz jemenam Janko Grkovic. De pak jest ta-istu moje dete, kateriga sem jest pred osmem lejtem le-tukej v Kamnike rodila, sem pustila karstiti ¹¹³ na Andreja Grčarja, koker na Micenga zaročeniga moža, sem jest ležnivo inu krvičnu bla se zmislila iz tega uržoha, de bi jest na bila štrafana ¹¹⁴ koker se te lotrce ¹¹⁵ štrafajo, inu de bi jest ne bila ad moje žlahte, sestre inu sesterniga moža inu družih znancov zašpotvana. ¹¹⁶ Jen le-tu ut supra. ¹¹⁷

Prisega št. 9: neznana prisežnica, datum neugotovljiv, okoli 1730¹¹⁸ Prisega (noseče) neveste o zadržku za sklenitev zakonske zveze	
Item alia	[Dalje druga]
De Jest premagana od Zhloueske Slabusti sim Mojga shenina Matthia N.N. naspodobno volo sturilla, inu De Jest Da tistih Malou nisim od Nobene savese, ali Schwagrje med name Veidela, inu aku glih jest sim she shli=shala gouorit, De be Meid name ena sauesa, inu <i>schwogria</i> imela bitte, Vender jest nisim, niegovo vollo sturila sotega Ursoha, De be Jest per Vikshi Gosposki loshy to gnado tega Dispensationa sadobila, ampak pre=Magana od Zhloueske slabusti.	De jest, premagana od človeške slabusti, sim mojga ženina Matija N.N. naspodobno volo sturila inu de jest da tistih malov nisim od nobene zaveze ali švagrje ¹¹⁹ med name vejdel, inu aku glih jest sim že slišala govorit, de be mejd name ena zaveza inu švogrija ¹²⁰ imela bite, vender jest nisim njegovo volo sturila zo tega uržoha, de be jest pr vikši gosposki loži to gnado tega dispensationa ¹²¹ zadobila, ampak premagana od človeške slabusti.

¹¹² Barbara Žagar je bila hči pokojnih staršev Jakoba in Marjete iz Črne v vikariatu Nevlje, v Kamniku pa je živela "pred mostam pod goro". Njen izvoljenec Simon Staravašnik je bil meščanski sin, doma "is malliga grada". Ozadje prisege je v poročni matici opisano kar na poldrugi strani (NŠAL, ŽA Kamnik, poročna matična knjiga 1712–1744, 18. 02. 1732). Barbarin v prisegi omenjeni otrok, rojen v kamniškem Predmostu, je bil krščen 1. februarja 1724 kot Blaž Grčar, zakonski sin novomeškega meščana ali gostača (*civis vel incola in civitate Neüstatl*) Andreja Grčarja in njegove žene Barbare (prav tam, rojstna matična knjiga 1710–1727, 1. 2. 1724).

¹¹³ V izvorniku pomotoma *Kastiti*.

¹¹⁴ *Štrafati* = kaznovati, iz nem. strafen (prim. Striedter–Temps, *Deutsche Lehnwörter*, str. 231).

¹¹⁵ *Lotra* = nečistnica; lotrija = nečistovanje, iz nem. Lotter (prim. Striedter–Temps, *Deutsche Lehnwörter*, str. 172).

¹¹⁶ *Zašpotvana* = zasramovana, zasmehovana, iz nem. verspottet (prim. Striedter–Temps, *Deutsche Lehnwörter*, str. 225).

¹¹⁷ *Ut supra* – kot zgoraj – se nanaša na sklepno formulo prejšnje prisege (št. 7).

¹¹⁸ Ugotavljanje identitete prisežnice se je lahko oprlo samo na ime njenega izvoljenca Matije. V kamniški poročni matici 1712–1744 je veliko ženinov s tem imenom, pri nobenem pa ni zaznambe o kakšni prisegi ali spregledu poročnega zadržka. Omembo dispenze srečamo sploh v redkih primerih in v poznejšem času, npr. 6. 5. 1742 in 4. 5. 1744 (NŠAL, ŽA Kamnik, poročna matična knjiga 1712–1744).

¹¹⁹ *Švagrja* = sorodstvo, iz nem. Schwägerci. Prim. Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, str. 2176.

¹²⁰ Enako kot v prejšnji opombi.

¹²¹ *Gnada tega dispensationa* = milost dispenze v pomenu spregleda poročnega zadržka.

Prisega št. 10: Hanže Orehek, 1724 ali 1725 (po binkoštih 1724)¹²²**Prisega tožnika**

Juramentum calumniae.

Joannes Mathiouiz contra Casparum Maidiz et ejus uxorem Marinam ob saccum pecuniae 120 f.¹²³ quem Actor Anno 1722 ad Cystam in Domo Caspari deposuerat intra siliginem relicta ibidem intra Cystam clave de Cysta, quam pecuniam Dum in vere circa pentecostem Anno 1724 recipere vellet, non repererit et ideo postulat, ut reus de sua uxore se purget, quod nemo eorum, nec aliquis De Iussu seu scitu eorum sive Domesticus sive exterus quocumque modo vel quocumque Intentione eam pecuniam abstullerit paratus praemittere juramentum calumniae quod pecuniam deposuerit, ad Cystam et quod illam ipse non receperit ex ea neque alius De suo mandato.

Jest Hanshe Orehek pershefem Gospud Bogu ozhetu, synu, inu suetimo Duhu eno prauo resnizhno pershego, De sem jest pred Dueme alli treme leteime en sakl Dnarjou okuli stou inu Deueifsete Rainish v eno skrino, Katera je bla pod prizho stojezhiga moiga sosedu Casperja Maidiza streho v shitu sakopan, inu De taiste sakal Denarjou jest nifsim nasai useu, inu tudi De Nobeden is moiga poveilla alli vedina taiste ni vsigniu, inu de Jest is Nabenega fortelna alli skunstjo taiste Dnarje per Casperja Maidizha shishe na ishem alli nega et negovo sheno skusi nabeno faushjo K persege na shenem, ampak samez sa to, De be Jest Moje Dnarje sadobiu, resnizo ishem, inu Dokler jest nabene Druge prizhe nimam, Inu tu Je toku refsniizu, Koker Mene Gospud Bug pomogei, inu ta Isuoleina Matte Bofsia Maria, inu vse Bofsje Angelze, inu suetnike na Moi posleden etc.

[Prisega, da se ne toži po krivem]

[Janez Matijovic zoper Gašperja Majdiča in njegovo ženo Marino zaradi vreče denarja 120 goldinarjev, ki jih je tožnik leta 1722 shranil v Gašperjevi hiši v skrinjo med pšenico in tam v skrinji pustil tudi ključ od skrinje. Ko je hotel denar spomladi leta 1724 okoli binkošti spet vzeti, ga ni našel, zato zahteva, da se obdolženec (zase in) za svojo ženo (s prisego) očisti, da tega denarja – na kakršen koli način ali s kakršnim koli namenom – ni vzel nihče od njiju niti kdo drug na njun ukaz ali z njunim vedenjem, najsi bo domač ali tujec. Pripravljen je dati prisego, da ne toži po krivem, da je denar spravil v skrinjo in da ga iz nje ni vzel sam niti kdo drug po njegovem naročilu.]

Jest, Hanže Orehek, prsežem Gospud Bogu Očetu, Sinu inu Svetimo Duhu eno pravo resnično prsego, de sem jest pred dveme ali treme lejteme en žakl dnarjov okuli stou inu devejsete rajniš¹²⁴ v eno skrino, katera je bla pod pričo stojčigiga mojga sosedu Gašperja Majdiča streho v žitu zakopan, inu de ta-iste žakal denarjov jest nisim nazaj vzeu inu tudi iz nabenege fortelna¹²⁵ ali s kunštjo¹²⁶ taiste dnarje pr Gašperja Majdiča šise¹²⁷ na išem ali nega et¹²⁸ negovo ženo skuzi nabeno favšjo¹²⁹ k prsege na ženem, ampak sameč zato, de be jest moje dnarje zadobiu, resnico išem, inu dokler jest nabene druge priče nimam. Inu tu je toku resničnu, koker mene Gospud Bug pomogej inu ta izvolejna Mate Božja Marija inu vse Božje angelce inu svetnike na moj posleden etc.

¹²² Datacija v leto 1724 ali 1725 je določena glede na uvodno navedbo v latinščini, da je prisežnik denar shranil leta 1722 in ga hotel dvigniti okoli binkošti 1724, sam pa v prisegi o času shranitve pravi: "pred dveme ali treme lejteme". Janez Matijovic v latinskem uvodu je identičen s prisežnikom Hanžetom Orehkom. Oba priimka sta bila v tem času razširjena v moravški župniji, kjer se je dogodek zgodil (prim. NŠAL, ŽA Moravče, rojstni matični knjigi 1707–1724 in 1725–1739), skoraj gotovo pa Janez ali Hanže ni bil podložnik kamniške župnije. Obdolženec Gašper Majdič in njegova žena Marija sta v tem času potrjeno živela na Moravškem (prav tam, rojstna matična knjiga 1707–1724, 27. 5. 1724), zagotovo kot kamniška župnijska podložnika na Selu pri Moravčah; po župnijskem urbarju 1688–1701 je bil tu na četrtinski kmetiji izpričan gospodar Anže Majdič in za njim vdova Alenka, po terezijanskem katastru dobrega pol stoletja pozneje, okoli 1755, pa na isti, zdaj tretjinski hubi, gospodar Hanže Majdič (NŠAL, ŽA Kamnik, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnišča 1688–1701, fol. 66; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 222, L 52, župnija Kamnik, No. 12, Individual- und Summari Extract auß dem Urbario Pfarhhoffs Stain, 19. 6. 1755, s. p. Na Sellech; No. 13, Urbarium des Pfarhhoffs zu Stain, s. d., s. p., Na Sellech).

¹²³ *Florinos* = goldinarji.

¹²⁴ *Rajniš* = renski goldinar.

¹²⁵ *Fortel* = prednost, iz nem. Vorteil.

¹²⁶ *Kunšt*, lahko tudi *kunst* = v pomenu zvijača, prebrisanost, iz nem. Kunst. Izraz je sicer nižje pogovorni za umetnost, znanost, pridevnik kunšten pa za prebrisan, bister, spreten, navadno v pretirani obliki (ZRC SAZU, ISJFR, Leksikološka sekcija, Listkovna kartoteka). Prim. Striedter–Temps, *Deutsche Lehnwörter*, str. 162).

Prisega št. 11: Gašper Majdič, 1724 ali 1725 (po binškoštih 1724)¹³⁰**Prisega obdolženca**

Juramentum purgatorium de non oblata pecunia Jest Casper Maidizh pershefem Gospud Bugu vsiga mogozhnimu Ozheto, sinu et s. Duhove te Zelli svete Troyzi eno Zhisto pravizhno pershego, de Jest taiste sakl Dnarjou, Katere ta prizho stojenze moi sofsed Hanshe Orehek praeue, De jeh je on pod mojo streho veno skrino shi=ta sakopou, pred Dueme alli treme lettemi, nifsim vidou, she Mene Ven vseu, alli usignou, inu tude pershefsem, De Nobeden Is Moiga povella, alli s Moyga suetuania alli smoiga Vedeinia taiste shakl Denarjou ni useu alli usignou, inu tudi pershe=sem, De Jest Nauem, De be Moja shena Marina, alli eden Drugi, bode Domazh alli tuje taiste be biu vseu alle vsignou, toku, De Jest od taisteh Denarjou in Shakla Dnarjou nobenu snainie nimam, inu Zlu nezh nauem, inu to Jest toku resnizhno persheshem inu pouem, Koker bom Jest mogou na sodni Dan pred tem oistrem Bofsým Richtarjam et Sodnikam Xifsam Jesufam odgouor Date, et sposnati, koker be Jest jemou to uro vmreite, et pred Bofsio sodbo poklizan bitte, taku mene G: Bug pomagei, et ta zhasita bres vsiga Madesha spozheta Matti Bofsia Dviza Maria et ufsi Isvoleni Angelze et Suetnike Bofsie na moi pofsledni Zhafs Kadar se bode Moja Boga Dushiza od Moiga Telefsa lozhilla, et oku Jest tu Kervizhne per=shesem, nima G: Bug na moje Boge Dushe nobeniga Delesha imete, ampak na vezhne Zhafse ima Moia Dusha med Hudizhem pogubleinia bitte Amen.	[Očiščevalna prisega o neizročnem denarju] Jest, Gašper Majdič, prsežem Gospud Bogu Vsigamogochnimu, Očetu, Sinu et¹³¹ Sv. Duhove, te celi Svete Trojici eno čisto pravično prsego, de jest ta-iste žakl dnarjov, katere ta pričo stojече moj sojed Hanže Orehek prave, de jeh je on pod mojo streho v eno skrino žita zakopou pred dveme ali treme lejtemi, nisim vidou, še mene ven vzeu ali vzignou. Inu tude prsežem, de nobeden iz mojga povela ali z mojga svetvanja ali z mojga vedejnja ta-iste žakl dnarjov ni vzeu ali vzignou. Inu tudi prsežem, de jest na vem, de be moja žena Marina ali eden drugi, bode domač ali tuje, ta-iste be biu vzeu ali vzignou, toku de jest od taisteh dnarjov in žakla dnarjov nobenu znajnje nimam inu clu neč na vem. Inu to jest toku resnično prsežem inu povem, koker bom jest mogou na sodni dan pred tem ojestrem Božjim rihtarjam¹³² et sodnikam Kristusam Jezusam odgovor date et spoznati, koker be jest jemou to uro umrejte et pred Božjo sodbo poklican bite, taku mene G. Bug pomagej et ta častita brez vsiga madeža spočeta Matí Božja Dvica Marija et vsi izvoleni angelci et svetnike Božje na moj posledni čas, kadar se bode moja boga dušica od mojga telesa ločila, et oku jest tu krvične prsežem, nima G. Bug na moje boge duše nobeniga deleža imete, ampak na večne čase ima moja duša med hudicem pogublejnja bite. Amen.

¹²⁷ *Šiša* = narečno hiša.

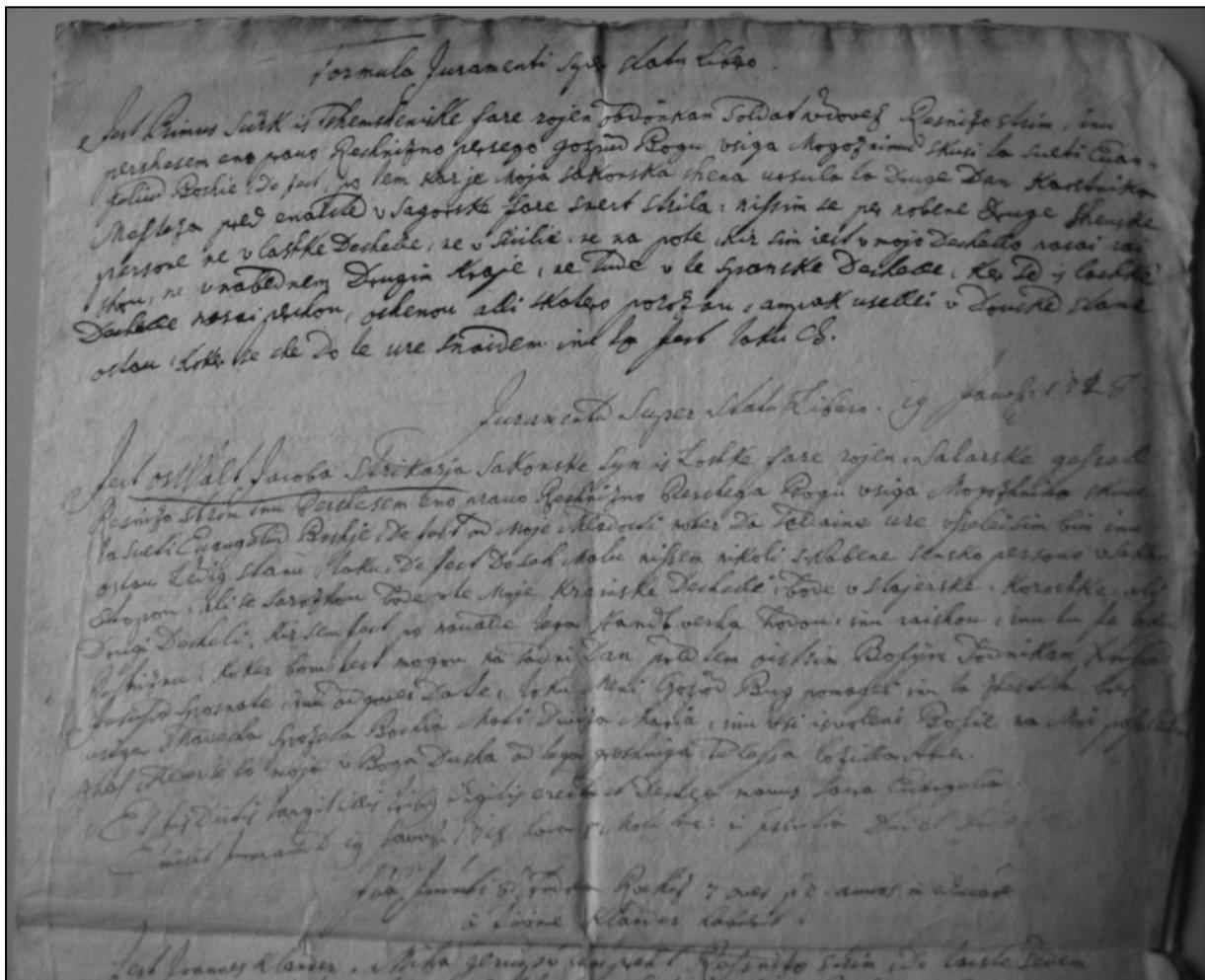
¹²⁸ Latinski veznik *et* v pomenu *in*.

¹²⁹ *Favš(i)ja* = nevoščljivost, iz nem. falsch (prim. Striedter–Temps, *Deutsche Lehnwörter*, str. 114).

¹³⁰ Utemeljitev datacije in identitete prisežnika je enaka kot pri prisegi št. 10.

¹³¹ Latinski veznik v pomenu *in*. V isti prisegi zamenjuje slovenski veznik na osmih mestih.

¹³² *Rihtar* = sodnik, iz nem. Richter.

Začetek slovenskih priseg na priloženi poli (pag. II/173)

Črkopisna, jezikovna in oblikovna podoba priseg pričajo, da je njihove predloge pisalo več pisarjev. To je bilo glede na daljši časovni razpon (od okoli 1724 do 1739) mogoče tudi pričakovati. Koliko je potem k poenotenju zapisovalskih in jezikovnih razlik prispeval neznani prepisovalec, ki je besedila prelił na skupno polo, lahko samo ugibamo, saj ne poznamo nobene predloge, temveč le končno različico. Razlike med posameznimi besedili so že na pogled najočitnejše pri rabi obrazcev: komu priseženec prisega ter njegova sklepna rotitev, da je govoril resnico. Tudi tu je verjetno zaznaven prepisovalčev poseg, saj sta formuli pri nekaterih prisegah izpisani v celoti, drugje pa ju pogrešamo. Istega pisca razkrivajo pri nekaterih besedilih značilne poteze, kot sta denimo števniki *čvetermi/čveterim* (št. 3 in 7) in latinski veznik *et* (št. 10 in 11).

Osebnostne note različnih zapisovalcev so opazne pri zapisih enakih leksemov, tako npr. *sedajno* –

sadajno, *rihtarjam* – *sodnikam*, *pred letam* – *pred lejtem*, *strim* – *sturila*, *Buh* – *Bug*, *resnično* – *resničnu* idr. Neenak zapis istih besed v istem besedilu pa kaže na prepisovalčevo zavedno ali nezavedno jezikovno redakcijo, npr. *med name* – *mejd name* (št. 9), *pred pou letam* – *eno celu lejtju* (št. 6), *v Novo mejste* – *od Noviga mesta* (št. 7), *denarjov* – *dnarjov* (št. 11).

Črkopisna podoba je dokaj poenotena, vendar zapisovanje sičnikov in šumnikov niti v enem besedilu ni povsem dosledno. Tako za šumnik č poleg "standardnega" dvočrkja *čh* izjemoma srečamo tudi *tsh* (*Tsbemsbeniske*) in *z* (*Mogoznimu*), za ž pa poleg *sh* še *s* (*sensko*), *š* (*persbessem*) in *f* (*Bofjym*). Dokaj enotno je kot *sh* zapisan šumnik š, a tudi tu opazimo razlike: pri soglasniških skupinah šk (*Kamenske*) in sp (*sa spotuana*) ter pri zapisu adaptirane nemške besede švogrija/švagrja (*schwogria*, *Schwagrje*), ki je enkrat zapisana sploh v gotici. Na drugi strani ima dvočrkje *sh* lahko tudi glasovno vrednost sičnika s (*Persbesem*, *Resbniznu*, *sblisbou*).

Tako kot identiteta prepisovalca ostajajo neznani zapisovalci predlog. Še največ opore za ugotovitev pisca ponuja drugi datirani zapis, latinski regest prisege o samskem stanu s konca leta 1739. Pri dejanju so bili poleg prisežnika navzoči trije "gospodje" Anton Žerovnik, Friderik Golob in Valentin Gezl, sicer kamniški učitelj.¹³³ A, kot vse kaže, so bile navedene le priče prisežnega dejanja, to in druga besedila pa je zapisala duhovniška roka. Kdaj je šlo za župnika Maksimilijana Leopolda Raspa, pred katerim naj bi prisegali bodoči zakonci, in kdaj za njegove kaplane, ni moč ugotoviti. Kaže pa poudariti, da je bilo ob nastajanju obravnavanih priseg slovensko pisanje pri kamniški duhovščini dokaj utečeno. Tako je v poročni matični knjigi poleg antroponomimov in (mikro)toponomimov kar nekaj slovenskih stanovskih oznak in tudi daljših navedkov o identiteti mladoporočencev, ki so jih zapisali kaplani, zlasti Gregor Žerovnik.¹³⁴

Sklep

Raspova knjiga obrazcev vsebuje značilne zvrsti pisane uradovalne slovenice 17. in prve polovice 18. stoletja, ki je bila v tej dobi sicer domala v celoti namenjena samo ustni rabi. Posebnost knjige je predvsem ta, da srečamo na enem mestu veliko zvrstno raznolikost besedil, upošteva seveda, kako maloštevilna so bila v tem času slovenska uradovalna besedila. Od zapisov v slovenščini sodi večina k dvema zvrstema slovenskih besedil, ki ju doslej nismo poznali: prisege v zvezi z zadržki za sklenitev zakonske zveze in razglas o cerkvenem izobčenju. Knjiga je bogata tudi glede na količino zapisane slovenice in njeno vsebino, tako da bi ji le težko našli primerjavo. V jezikovnem in črkopisnem pogledu kaže značilno heterogenost časa nastanka. Pri jeziku besedil srečamo tako knjižne po-

teze, kakor izrazite narečne elemente dolenjščine in gorenjščine ter prepletanje le-teh, zadnje predvsem kot posledico prepisovalske redakcije. Črkopis podobno variira od poudarjeno individualnega do močnega približka takratni knjižni normi.

Ugotovitev, da je knjiga nastajala v dveh večjih gorenjskih središčih, Škofji Loki in Kamniku, je toliko bolj razveseljiva ob dejstvu, da sta bili ti dve okolji doslej razmeroma slabo zastopani s primerki starejše uradovalne slovenice, nastale do konca 18. stoletja. Iz Kamnika smo poznali samo domnevno mestno sodno prisego iz leta 1735, iz okolice obrazec o izobčenju za kršitelje redovnih zaobljub mekinjskih klaris, zapisan pred letom 1782, iz mesta in okolice pa tri promisorne prisege o resničnosti izpovedbe, dane v letih 1787 in 1789 pred krajevnimi sodišči mesta Kamnik, graščine Spodnje Perovo in državnega gospodstva Mekinje.¹³⁵ Starejšega nastanka od kamniških so znani primerki uradovalne slovenice z območja Škofje Loke oziroma škofjeloškega gospodstva: dve promisorni prisegi freisinških podložnikov iz prve polovice 17. stoletja, kratka sodna prisega iz istega časa (1627) in koncept sodne prisege iz srede 18. stoletja (po 1753).¹³⁶

Pomen Raspove knjige obrazcev lahko merimo tudi po tem, da poznamo med sorodnimi zgodnjenovoveškimi ohranjenimi knjigami uradnih formularjev samo dve, ki vsebujeta slovenska besedila.

¹³³ Ugotovljena je le identiteta učitelja (*Ludi Magistro*) Gezla. Valentin Götzl, kot ga srečujemo tudi v matičnih knjigah, je bil leta 1752 lastnik hiše v predmestju Šutna (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 261, L 339, No. 3, 30. 4. 1752). Imen drugih dveh prič ni ne v terezijanskem katastru ne v seznamu kamniških hiš iz okoli leta 1725; ta pozna samo priimek Golob (ARS, AS 1, šk. 275, lit. S XIX–1, s. d.).

¹³⁴ Npr. "Voglarski Moister is Kamne Gorize Radolviske fare sdei v delu v ti novi Feshini per Gospude Sheganu v Kamne Gorize inu v Kamniku" (NŠAL, ŽA Kamnik, poročna matična knjiga 1712–1744, 2. 9. 1736), "godishkiga Supana" (prav tam, 22. 1. 1731), "Mestne Hlapiz" (7. 1. 1733), "Kernarske Gesell" (16. 11. 1739), "Pekouske Gsell" (18. 6. 1731), "is Krishke Farre pod Tershizam" (19. 9. 1743), "is hrenouske fare na Piuki" (26. 11. 1731), "vbreskem Gradu Breshke Fare v Stajerske Deshelle" (30. 1. 1742).

¹³⁵ Objava sodne prisege iz leta 1735: Stiasny, *Kamnik*, str. 175. Priredba objave tudi v: Koruza, O zapisanih primerih uradne slovenščine, str. 250. Koruza je o tej prisegi zapisal, da je "edina doslej objavljena slovenska prisega iz sodne prakse mestnih sodišč" (prav tam), k čemur ga je navedel Stiasnyjev podatek, da je bila shranjena "v mestnem arhivu kamniškem", toda v resnici njenega nastanka pri mestnem sodišču ne potrjujejo niti vsebina prisege niti imena v njej navedenih oseb. – Komentirana objava mekinjskega obrazca izobčenja iz 18. stoletja: Golec, Iz zgodovine pisarniške slovenščine, str. 100–104. – Objava promisornih priseg iz leta 1787: Golec, Ljubljansko škofijsko gospodstvo (Pfalz), str. 274. – Objava promisorne prisege iz leta 1789: Umek, Mekinjska prisega, str. 266.

¹³⁶ Objava promisornih priseg podložnikov: Kos, Slovenske prisege loških in blejskih podložnikov, str. 72–73. Objava sodne prisege: Kos, *Prisega iz leta 1627*, str. 704. Objava koncepta sodne prisege: Dolenc, Slovenska prisega, str. 221. – O slovenskem izrazju v arhivskem gradivu prim. še: Blaznik, Slovenica v arhivalijah freisinškega loškega gospodstva, str. 74–79. – O ohranjenih primerkih uradovalne slovenščine iz prve polovice 19. stoletja: Štukl, Uporaba slovenščine nekdanj, str. 328–329. – Naj s tem v zvezi omenimo tudi Škofjeloški rokopis, ki ga tradicionalno datirajo v leto 1466 in vsebuje slovenska imena mesecev (prim. zlasti: Stabej, Ob petstoletnici škofjeloškega zapisa slovenskih imen, str. 72–86; Mikhailov, *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine*, str. 64–65, 103–105).

Prva je t. i. Laybasserjeva rokopisna zbirka uradnika ljubljanskega stolnega kapitlja Hansa Laybasserja, ki so jo vodili od leta 1641 vsaj do leta 1665.¹³⁷ V njej sta zapis slovenskega prevoda gorskih bukev iz leta 1646¹³⁸ in nedatirani torzo slovenskega prisežnega obrazca.¹³⁹ Z Raspovo knjigo jo lahko primerjamo po obsegu slovenskih besedil, nikakor pa ne tudi po raznovrstnosti, saj vsebuje samo dvoje zvrsti: normativno besedilo (zakon) in del promisornega prisežnega obrazca o pričanju resnice. Druga tovrstna knjiga je že omenjena knjiga obrazcev, ki je nastala v koroškem Pliberku v drugi polovici 17. stoletja in vsebuje dve slovenski dvodelni promisorni prisegi za priče.¹⁴⁰

Raspova knjiga, nasprotno, zvesto odsljkava stanje zgodnjenovoveške pisane uradovalne slovenščine. Reprezentativno je namreč zastopana večina zvrsti zapisov, ki so v slovenskem jeziku sploh nastajale, namenjene skoraj izključno le javni ustni rabi, tj. priseganju in razglašanju. Še posebej zgovorna priča uradniške prakse je enajst priseg, zapisanih zgolj na knjigi priloženi poli. Tovrstnih prisežnih zapisov je od vseh zvrsti v slovenščini zanesljivo nastalo največ, a se jih je ohranilo malo, saj so jih glede na njihovo namembnost – za enkratno uporabo – le redko prepisovali in so jih najpogosteje kmalu zavrgli. Kot takšna je Raspova knjiga zelo indikativen izraz skromne zastopanosti pisane slovenščine tako glede na zvrstnost kot količino v poplavi nemških in latinskih dokumentov.

Viri

Arhiv Republike Slovenije (ARS):

Akcesijska knjiga 1945–1974.

AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko: šk. 275.

AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko: šk. 522, 528, 539, 544.

AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko: št. 5, 6.

AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko: šk. 222.

AS 721, Gospostvo Bled: knj. 37, 41, 49, 50.

¹³⁷ O knjigi: Dolenc, Ljubljanska rokopisna zbirka pravnih obrazcev, str. 24–29, 101–106, 195–199, 285–289. Prim. tudi: Kambič, *Recepčija rimskega dednega prava*, str. 104–112.

¹³⁸ Objava: Dolenc, Ljubljanska rokopisna zbirka pravnih obrazcev, str. 199, 285–289.

¹³⁹ Objava: Dolenc, Nekoliko uradnih spisov, str. 109–110. – Prisega se očitno začelja šele sredi besedila in tako ni popolna.

¹⁴⁰ Domej, Pliberška prisega, str. 256–257.

AS 730, Gospostvo Dol: knj. 5, fasc. 138.

AS 1073, Zbirka rokopisov: 219r, I–101r, I–109r, Popis Zbirke rokopisov.

AS 1075, Zbirka rodovnikov: št. 208.

Nadžkofijski arhiv Ljubljana (NŠAL):

ŠAL, Škofijski protokoli: fasc. 10, 11, 12.

ŠAL/Ž: fasc. 111.

ŽA Kamnik: Razne knjige, fasc. 1 in 7; rojstne matične knjige 1700–1710, 1710–1727, 1727–1738, 1738–1752, 1753–1760; poročne matične knjige 1673–1711, 1712–1744 in 1745–1769; mrliške matične knjige 1701–1731, 1731–1747 in 1747–1765.

ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj: indeksa rojstnih matičnih knjig 1621–1653 in 1653–1692, rojstna matična knjiga 1638–1643, poročna matična knjiga 1651–1682, mrliška matična knjiga 1658–1735.

ŽA Moravče: rojstni matični knjigi 1707–1724 in 1725–1739.

ŽA Stara Loka: indeks rojstnih matičnih knjig 1613–1790, indeks mrliških matičnih knjig 1678–1789.

ŽA Škofja Loka: rojstni matični knjigi 1623–1634 in 1673–1683, indeks rojstnih matičnih knjig 1623–1736.

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL):

ZAL LJU 505, Rokopisne knjige, Cod. XXIII, št. 49.

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU):

Dialektološka sekcija: Zbirka narečnega gradiva za slovenski lingvistični atlas.

Leksikološka sekcija: Listkovna kartoteka.

Sekcija za zgodovino slovenskega jezika: Listkovna kartoteka.

Literatura

Blaznik, Pavle: Slovenica v arhivalijah freisinskega loškega gospostva. *Loški razgledi* XVIII (1971), str. 74–79.

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1973.

Dolenc, Janez: Slovenska prisega iz srede 18. stoletja. *Loški razgledi* VII (1960), str. 221.

Dolenc, Metod: Ljubljanska rokopisna zbirka pravnih obrazcev in predpisov iz tridesetletne vojne. *Kronika slovenskih mest* II (1935), str. 24–29, 101–110, 195–199, 285–289.

Dolenc, Metod: Nekoliko uradnih spisov s slovenskimi jezikovnimi drobtinami iz 18. stoletja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* XXVI (1931), str. 101–110.

Domej, Teodor: Pliberška prisega iz druge polovice 17. stoletja. *Ježik in slovstvo* XIX (1973/74), str. 255–257.

Fabjančič, Vladislav: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820. 3. zvezek. Župani in sodniki 1605–1650* (Gradivo in razprave 28). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2005.

Golec, Boris: Ljubljansko škofijsko gospostvo (Pfalz) – zakladnica slovenskih sodnih priseg (1752–1811). *Arhivi* 28 (2005), št. 2, str. 239–312.

Golec, Boris: Iz zgodovine pisarniške slovenščine v 1. polovici 18. stoletja. *Arhivi* XXIV (2001), št. 1, str. 87–108.

Golia, Modest: Slovenica 1. *Slavistična revija* XI (1958), str. 130–141.

Grimm, Jakob und Wilhelm: *Deutsches Wörterbuch. Neunter Band. Schiefeln–Seele*. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1899.

Kambič, Marko: *Recepaja rimskega dednega prava na Slovenskem s posebnim ozirom na dedni red Karla VI*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.

Kemperl, Metoda: Maksimilijan Leopold Rasp in vsebina poslikave v prezbiteriju župnijske cerkve v Kamniku. *Zbornik za umetnostno zgodovino. Nova vrsta* 30/31 (1995/1996), str. 83–101.

Kos, Fr.: Prisega iz leta 1627. *Ljubljanski zvon* 11 (1891), str. 704.

Kos, Milko: Slovenske prisege loških in blejskih podložnikov iz prve polovice 17. stoletja. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 22 (1941), str. 71–74.

Koruza, Jože: O zapisanih primerih uradne slovenščine iz 16., 17. in 18. stoletja. *Ježik in slovstvo* XVIII (1972/73), str. 193–200, 244–245.

Košir, Matevž: Prisega v slovenščini. *Arhivi* XV (1992), str. 6–11.

Mikhailov, Nikolai: *Ježikovni spomeniki zgodnje slovenščine: rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*. Trst: Mladika, 2001.

Oblak, Vatroslav: Trije slovenski rokopisi iz prve polovice XVII. stoletja. *Letopis Matice slovenske za leto 1887*. Ljubljana: Matica slovenska, 1887, str. 259–315.

Ogris, Alfred: Slovenica v Koroškem deželnem arhivu. Prispevek v počastitev 100. obletnice Koroškega deželnega arhiva in mednarodnega sodelovanja med sosednjima arhivoma. *Arhivi* XXVII (2004), št. 2, str. 295–306.

Pleteršnik, Maks (ur.): *Slovensko-nemški slovar. Prvi del. A–O*. Ljubljana: Knezoškofijstvo, 1894.

Ribnikar, Peter: *Slovenske podložniške prisege patrimonialnega sodišča Bled*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1976.

Rupel, Mirko: Prispevki k protireformacijski dobi. *Slavistična revija* V–VII (1954), str. 178–194.

Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz: Selbstverlag, 1905.

Simonič, Fr.: Prisega Ljubljanskega mesta. *Letopis Matice slovenske za leto 1884*. Ljubljana: Matica slovenska, 1884, str. 196–220.

Slovenski biografski leksikon. Tretja knjiga. Raab–Švikaršič. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti 1960–1971.

Stabej, Jože: Ob petstoletnici škofjeloškega zapisa slovenskih imen za mesece. *Loški razgledi* 13 (1966), str. 72–86.

Stabej, Jože: *Slovensko-latinski slovar. Po: Matija Kastelec – Gregor Vorenc, Dictionarium latino-carniolicum (1680–1710)*. Ljubljana: Založba ZRC 1997.

Stiasny, Ljudevit: *Kamnik. Zemljepisno-zgodovinski oris*. Ljubljana: Ljudevit Stiasny, 1894.

Striedter–Temps, Hildegard: *Deutsche Lehnwörter im Slowenischen* (Veröffentlichungen der Abteilung für slavische Sprachen und Literaturen des Ost-europa-Instituts (Slavisches Seminar) an der Freien Universität Berlin, Band 27). Berlin-Dahlem: Ost-europa-Institut, 1963.

Štukl, France: Uporaba slovenščine nekdanj. *Loški razgledi* 37 (1990), str. 328–329.

Umek, Ema: Mekinjska prisega. *Ježik in slovstvo* XIX (1973/74), str. 266.

Zusammenfassung

RASPS FORMULARBUCH – FUNDGRUBE DER SLOWENISCHEN AMTSSPRACHE IM 17. UND IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS

Rasps Formularbuch diente der Abschrift verschiedener Urkunden als Muster zur Abfassung ähnlicher Dokumente. Das Formularbuch ist nach zwei Mitgliedern der krainischen Adelsfamilie Rasp benannt. Johann Georg Rasp, ein kleinerer Grundherr und Beamter, begann mit dem Aufbau des Buches, die meisten Eintragungen stammen aber von seinem Sohn Maximilian Leopold Rasp, einem vielseitig gebildeten Pfarrer. Das Formularbuch entstand in einem Zeitrahmen, der so abgegrenzt werden kann: Beginn nicht vor 1654 und Ende nicht vor 1739. Das lokale Umfeld, in dem die

Eintragungen erfolgten, bilden die oberkrainischen Städte Škofja Loka (Bischoflack) und Kamnik (Stein).

Außer zahlreichen deutschen und lateinischen Dokumenten beinhaltet das Formularbuch die Abschrift von 14 slowenischen, im 17. und in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts entstandenen Schriftstücken. Im Hinblick auf die geringe Anzahl und die gattungsmäßige und inhaltliche Simplizität der in slowenischer Amtssprache vor der Mitte des 19. und insbesondere bis zur zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts abgefassten Texte könnte der Fund zahlenmäßig als ziemlich bedeutend bezeichnet werden. Auch nach Umfang und gattungsmäßiger Vielfalt stellen die Texte eine Seltenheit dar, die kaum mit anderen zu vergleichen sind. Es handelt sich nämlich um fünf verschiedene Arten von Schriftstücken: zwei Zeugenbelehrungen vor der Vereidigung mit der Eidesformel für Zeugen, eine Bekanntmachung des Kirchenbanns, 11 Schriftstücke über individuelle Eidesleistungen, davon 3

gerichtliche und 8 mit Ehehindernissen verbundene Eide. Zwei Arten – die Bekanntmachung des Kirchenbanns und die mit der Eheschließung verbundene Eidesleistung – waren bislang in slowenischer Sprache überhaupt noch nicht belegt.

Rasps Formularbuch spiegelt den Stand der frühneuzeitlichen slowenischen Amtssprache. Die meisten Arten der in slowenischer Sprache entstandenen und fast ausschließlich für den öffentlichen mündlichen Gebrauch, d. h. die Eidesleistung und die amtliche Bekanntmachung bestimmten Schriftstücke sind nämlich repräsentativ vertreten. In sprachlicher und schriftlicher Hinsicht zeigen die Texte eine für die Zeit ihrer Entstehung typische Uneinheitlichkeit. So sind in der Sprache schriftsprachliche Züge, aber auch auffällige dialektische Elemente des Unterkrainischen und des Oberkrainischen und deren Verquickung zu finden. Die Schrift variiert zwischen einer betont individuellen und einer starken Annäherung an die damalige schriftsprachliche Norm.